

Simonas Daukantas

Simono Daukanto šeima: seneliai, tėvai, seserys ir brolis

Tarp iškiliausių Žemaitijos ir visos Lietuvos mokslo, kultūros žmonių – dabartinio Skuodo rajono Lenkimų seniūnijos Kalvių kaime 1793 m. spalio 28 d. gimęs Simonas Daukantas (1793–1864). Jis – ne tik pirmasis mokslininkas, parašęs Lietuvos istoriją lietuviškai, bet ir lietuvių tautinio atgimimo ideologas, XIX a. 3–7 deš. veikusių žemaičių kultūrinių sambūrių narys, knygų autorius, vertėjas, kalbininkas, tautosakininkas.

Paskutiniaisiais dešimtmečiais Lietuvos istorikų tyrimai rodo, kad, tikėtina, jog S. Daukanto tėvas buvo iš senos, plačios ir įtakingos žemaičių Daukantų giminės kilęs Jurgis Daukantas (1759–1818), mama – Lenkimų bažnyčios šventoriuje palaidota apie 1757–1847 m. gyvenusį Kotryna (Kotrynė / Kristina) Odinaitė-Daukantienė (Jaušienė), seneliai – Jokūbas Daukantas (1705–1803) ir Marijona Kalvaitė-Daukantienė / Lopacinska (1729–1789).

Jurgis ir Kotryna Daukantai turėjo 7 vaikus. Vyriausias tarp jų buvo Simonas. Vėliau gimė ankti mirusi Anastazija Daukantaitė (1795–1799), o po jos – tėvų karšintoja ir jų ūkio paveldėtoja Ona Daukantaitė (1797–1847), ištekėjusi už Juozapo Prušinskio (1777–?). Beveik trejais metais jaunesnė už Oną buvo Anastazija Daukantaitė (1799–1880), gavusi jau mirusios sesers vardą ir ištekėjusi už Kazimiero Stanislovo Kaunackio (1791–1853). Anastazija, gyvendama su Kazimieru santuokoje, pradėjo plačiai savo pasiekimais pagarsėjusią Kaunackių giminės šaką. Simonas dar turėjo ir dvi kitas seseris – Kotryną Daukantaitę (1802–?) bei kūdikystėje mirusią Kostanciją Daukantaitę (1804–1804) – bei aukštuosius medicinos mokslus baigusį brolių Aleksandrą Daukantą (1805–1841), kuris,

„Simonas Daukantas 1793–1864“ (spalvotas ofortas), 1979 m. Kūrinio autorius – dailininkas Kazimieras Rimtas Tarabilda. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

po pakartotinių tardymų besigydydamas Ukrainos Chersono ligoninėje, iš šio gyvenimo pasitraukė.

Pirmasis S. Daukanto krikšto įrašo Lenkimų bažnyčios gimimo registracijos (metrikų) knygoje nuorašą, rastą Kauno gubernijos bajorų deputacijų byloje, 1913 m. paskelbė iš Šiaulių krašto kilęs istorikas ir teisininkas Augustinas Janulaitis (1878–1950). Jame rašoma: „1793 m. spalio mėn. 29 d. aš, *Simonas Lopacinskis*¹, *Lenkimų altaristas, apkrikštijau sūnų, vakar gimusį, vardu Simonas, iš teisėtos moterystės tėvo bajoro Jurgio Daukanto ir motinos bajorės Kotrynos Odinaitės. Krikšto tėvai buvo Anta-*

nas *Neugavičius ir Rozalija Norvydienė iš Kalvių*“².

Po S. Daukanto mirties, kai jis jau buvo žinomas kaip istorikas, mažai kas iš jo gyvenimo ir darbų tyrinėtojų žinojo, iš kur jis yra kilęs. Tiksliai S. Daukanto gimimo vietą pirmasis 1891 m. paskelbė lietuvių kultūros veikėjas, tautosakos rinkėjas Mečislovas Davainis-Silvestraitis (1849–1919)³. Iki to laiko kai kuriuose literatūros šaltiniuose buvo rašoma, kad S. Daukantas gimė dabartinio Skuodo rajono Aleksandrijos seniūnijos Kivylių kaime. Tai susiję su tuo, kad XIX a. šio kaimo Kaunackių sodyboje gyveno Simono sesers Anastazijos Daukantaitės ir Kazimiero Kaunackių šeima ir kad jai S. Daukantas, prieš pasitraukdamas į Svirlaukį (Latvija), buvo palikęs saugoti dalį savo turėtos vertingos bibliotekos bei kitų asmeninių daiktų.

Simono Daukanto tėviškė

Nuo Kalvių iki Lenkimų miestelio – apie 3–4 kilometrai, žiūrint kuria puse ir koku keliu keliausi. Kai Kalviuose gyveno S. Daukanto tėvai, šis kaimas priklausė Sapiegų dvarui. Beveik visi Skuodo dvaro (grafystės) valstiečiai tada buvo laisvieji. Jie neturėjo eiti savaitinio lažo, vietoje jo mokėdavo činčą, neturėdami savo žemės, galėjo ją nuomotis ir kilnotis iš vieno dvaro į kitą.

Skuodo dvaro savininkai dalyvavo 1831 m. sukilime. Jam pasibaigus, dvaras buvo konfiskuotas, visi Sapiegos valstiečiai tapo valstybiniais valstiečiais, tarp jų ir S. Daukanto sesuo Ona bei jos vyras Juozapas Prušinskis (kai kuriuose literatūriniuose šaltiniuose ši pavardė rašoma „Prušinskas“, kad nebūtų painiavos, šioje knygoje naudosime šios pavardės formą „Prušinskis / Prušinskiai“, o mergautinę formą – „Prušinskaitė / Prušinskaitės“ nes tokia daž-

niausiai vartojama dokumentuose ir kt. šaltiniuose).

O. ir J. Prušinskiai yra paminėti Skuodo seniūnijos Lenkimų dvaro 1844 m. inventoriuje. Vykstant 1867 m. valstybinių valstiečių reformai, žemę nuomojantys valstiečiai turėjo ją išsipirkti. Tą padarė ir S. Daukanto tėviškėje šeiminkavusi Onos ir Juozapo Prušinskių šeima. Kaip pažymi S. Daukanto biografas Vytautas Merkys, tikėtina, kad dėl to XIX a. pabaigoje niekas nebeprisiminė ankstesnės Daukantų kilmės, jų socialinio statuso ir vadino Daukantus valstybiniais, karališkaisiais valstiečiais. Niekas nebeprisiminė ir to, kad Daukantai yra priklausę Sapiegom⁴.

Kai S. Daukantas augo, Kalvių kaime buvo trys sodybos. Visai šalia – Večių kaimas ir dabar jau išnykęs Margių kaimas V. Merkys knygoje „Simonas Daukantas“ rašo: *„klevų ir vaismedžių apsupti, šiaudiniais stogais pilkavo Daukantų namai. Aplink žiogrių tvoros. Betgi gyvenamas namas sukrypęs, pasišiaušęs, lyg vėjų išgairintas. Jį Simono tėvai paveldėjo iš senolių. Tėvas, matyt, nesunkiai prieidamas prie miško, namą perstatė. Simonas, kur nutrūkęs, skubėdavo prie meistrų. Su seserim Anastazija šokinėdavę nuo rąsto ant rąsto, bėginęję jais. Namas nepadidėjęs, likęs aštuonių sieksnių (sieksnis 2,13 m) ilgio ir keturių pločio. Troboje ir alkieriuje buvo sudėtos lentų grindys. Dėl gražumo kai kur sienos buvo išlipintos popieriais. Dešiniajame gale, atgręžtame į pietų pusę, gyveno visa šeimyna, o kairysis buvo lyg sandėlis, ten pylė bulves, laikė burokus, kopūstus.*

Jau nebėra šio namo, liko tik neryški, dar XIX amžiaus pabaigoje daryta nuotrauka ir senasis šulinys gale namo. Dabartinis gyvenamasis namas pastatytas ant buvusio svirno pamatų, ten, atrodo, dar

1964 m. dar stovėjusių Simono Daukanto gimtosios sodybos tvartų ir klėties fragmentai. Jono Stonkaus nuotraukos iš Kretingos muziejaus rinkinių, KM IF 6041/2 ir KM IF 6041/4

yra ir senųjų rąstų. Prie pat sodybos didelis tvenkinys žlugtui skalbti, pasimaudyti, gyvuliams girdyti ir, nelaimėi ištikus, gaisrui gesinti.

Dirbamos žemės ir pievų, išsibarsčiusių prorėžiais kaimelio laukuose, buvo bene pusantro valako. Daukantai pasisėdavo dešimt pūrų rugių (pūras – 79 litrai), keturis pūrus avižų, du pūrus miežių, puspūrį žirnių ir pusantro pūro linų. Didžiumą grūdų suvartodavo maistui, o linus veždavo į Liepoją arba Rygą. Tai buvo svarbiausios Daukantų pajamos činšui mokėti. Prisišenaudavo dvidešimt aštuonis žemaitiškus vežimus. Ganyklos buvo atskirai – miškuose, krūmuose ir pelkėse. Gyvulių laikė daug: penkis arklius, jautį, septynias karves, dvi telyčias, penkis veršiukus, devynias avis ir porą kiaulių. Šitai matyti iš 1796 metų inventoriaus, kuriame, be abejonės, galėjo būti užrašyta mažiau.

Daukantai, būdami šiek tiek turtingesni už daugumą aplinkinių valstiečių, mokėjo ir didesnę činšą. Pagal 1796 metų inventorių Daukantui buvo nustatyta 128 auksinai 20 grašių metinio činšo. Šį mokesį jis turėjo įmokėti dvaro kason metų gale, nuo Šv. Mykolo, rugsėjo 29 dienos, iki Naujųjų Metų. Laiku neišsimokėjus, grėsė varžytynės.

Jurgis Daukantas buvo ne eilinis valstietis, o dvaro eigulys. Taip jis vadinamas 1799–1800 metų inventoriuje. Činšas jam buvo šiek tiek sumažintas.⁵

Skuodo rajono savivaldybės Romualdo Grausko bibliotekoje saugoma kurį laiką Lenkimuose dirbusios ir gyvenusios pedagogės, visuomenės veikėjos Janinos Matulevičienės 1986 m. parašyto kraštotyrinio darbo „S. Daukanto visuomeninio muziejaus metraštis“ mašinraštis. Jame autorė patei-

kia kai kuriuos naujus faktus apie S. Daukanto gimtąją sodybą. Čia rašoma, kad „nuo 1940 m. Simono Daukanto sodybos nebėr. Liko pamatai. Ant pirkios pastatų pastatytas svirnas, kuriame gyvena tolimas S. Daukanto giminaitis K. Prušinskis. Jo prosenelis Juozas buvo vedęs S. Daukanto seserį. Senukas jau apie 70 metų amžiaus. Mena pasakojimą apie dėdę. Lenkimų vidurinės mokyklos iniciatyva čia įkurtas nedidelis muziejėlis. Be to, ir pats senukas atvykstantiems maloniai parodo rašytojo amžininikus medžius, senąjį prūdą ir prie jo kauburėlį, ant kurio sėdėdamos mėgdavęs skaityti Simonas Daukantas. [...]

Kaip pasakoja muziejaus prižiūrėtoja Uršulė Prušinskaitė, ji esanti jau penktos kartos Simono Daukanto giminaitė, [...] kad ten, kur dabar stovi klėtelė, anksčiau taip pat stovėjusi klėtis, tik jau ūkinės paskirties, o vėliau (metų neprisimena), kai Kazimiero Prušinskio brolis Vincas nugriovė ir Kaunan išsivežė buvusią Daukantų trobą (kur vienam gale gyveno, o kitas galas buvo negrįstas ir ten dažnai vaikais žaisdavę), Kazimiero Prušinskio šeima gavo persikelti į klėtelę: įsirengė vieną jos galą. Prušinskaitė taip pat pasakoja, kad prieš dabartinę trobą, už kelių žingsnių, glūdi buvusių „rejų“ (matyt, daržinių) pamatai, čia pat, truputį į dešinę, buvusi douba, o prie rejų buvo ir žardai (aptvarai). Paklausta, ar nebėr nė vieno medžio iš S. Daukanto laikų, Uršulė paaiškina, kad prie klėtelės pietinio galo klevai yra sodinti brolio, o prie šiaurinio galo augęs drūtas klevas mena Simoną Daukantą. Dar tebestovi sodyboje – toje pat vietoje kaip ir Simono Daukanto laikais – šulinys, kuris, pasakotojos žodžiais tariant, esąs „pastatytas

Simono Daukanto gimtosios sodybos maketas, eksponuotas atstatytoje šios sodybos klėtelėje veikiančiame muziejelyje. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

ant šaltinio, todėl jame prisineša daug dumblo, o valant vanduo tik gurguliuoja visuose kampuose.“

Taigi, tokia buvusi S. Daukanto gimtoji sodyba, kokia ji buvo anksčiau – jo vaikystės ir jaunystės metais, neišliko, tačiau ta vieta ir šiandien – ne plynas laukas. Išliko buvusių pastatų pamatų liekanos, perstatyta klėtis, prie jos augantys keli seni medžiai, vienas jų – ir S. Daukanto laikus menantis. Yra ir senasis šulinys. Toje perstatytoje klėtelėje dabar veikia nedidelis muziejus, kuriame įrengtos S. Daukantui ir jo bičiuliui, Večių kaime gimusiam iškiliam botanikui, pranciškonų kunigui ir pamokslininkui, knygų autoriui Jurgiui Ambraziejui / Ambrozijui Pabrėžai (1771–1849) skirtos ekspozicijos.

Šalia muziejaus tais laikais, kai sodyboje gyveno Kazimieras Prušinskis, jo dukra Uršulė Prušinskaitė su vaikais, jiems buvo pastatytas nedidelis „alytnamis“. Dabar čia tik vėjai šeimininkauja, nes namelio paveldėtojo – U. Prušinskaitės sūnaus Stasio – šeima čia nebegyvena.

Simono Daukanto mokslai Kretingoje ir Žemaičių Kalvarijoje

V. Merkys jau minėtoje knygoje „Simonas Daukantas“ rašo, kad Simonas iš pradžių mokėsi Kretingos pradinėje mokykloje. Išlikę dokumentai rodo, kad 1808 m. kovo 18–19 dienomis joje kaip vizitatorius lankęsis Vilniaus universiteto Fizikos ir matematikos fakulteto (skyriaus) dekanas prof. Juozapas Mickevičius savo ataskaitoje S. Daukantą paminėjo kaip pažangiausią ir gražiausiai rašiusį šios mokyklos antros klasės auklėtinį.

Vietos bernardinų vienuolyno išlaikoma Kretingos pradinė mokykla tada buvo pavaldi Vilniaus universitetui ir bažnyčiai. Joje mokydamasis S. Daukantas pirmoje klasėje turėjo išmokti skaityti, rašyti, lenkų ir lotynų gramatikos, dorovės mokslų, tikybos pagrindų, geografijos pradmenų, versti iš lotynų į lenkų kalbą, aritmetikos veiksmų su sveikaisiais skaičiais.

Antroje klasėje mokiniai gilindavo lenkų ir lotynų kalbų, lotynų kalbos gramatikos, tikybos ir dorovės žinias, mokėsi aritmetikos veiksmų su trupmenomis, Europos ir ypač Rusijos geografijos.

Apie 1806-uosius, prieš pradėdamas mokytis Kretingoje, S. Daukantas jau turėjo būti pramokęs skaityti, rašyti, lenkų kalbos – tik taip jis galėjo patekti į Kretingos pradinės mokyklos pirmąją klasę.

Šioje mokykloje būta paruošiamosios (parengiamosios) klasės. Ar S. Daukantas joje mokėsi ir ar mokėsi 1809 m. rudenį Kretingos pradinėje mokykloje įsteigtoje trečioje klasėje, nėra žinoma. Tikėtina, kad Simonas pirmąsias mokslo žinias įgijo mokydamasis namuose ir kad čia jam mokslo pradmenis suteikė tėvai, o gal tam jie ką nors buvo ir pasamdę. Yra tikimybė, kad jis galėjo lankyti ir 1780 m. Lenkimuose pradėjusią veikti parapiinę mokyklą.

Kai S. Daukantas mokėsi Kretingoje, šiame mieste pradžios mokykla veikė mūrinėje špitolėje, o mokiniai gyvendavo privačiuose butuose. Tuo laikotarpiu, kaip yra rašęs dr. Jonas Šliūpas (1861–1944), kunigai, būdami užsidegę lenkišku patriotizmu, vertė ir lietuvius atsisakyti gimtosios kalbos. Tai Simono iš vėžių neišmušė – lenkakalbiu jis netapo.

Vėliau Simonas mokslus tęsė Žemaičių Kalvarijoje. V. Merkys jau minėtoje knygoje (p. 22) rašo: *„Kada Simonas persikėlė į Kalvarijos mokyklą, nėra aišku. 1814 metų birželio 21 dieną Vilniaus universiteto profesorius Jonas Kantis Chodanis, vizituodamas ją, ketvirtoje, paskutinėje, klasėje rado ir Daukantą. Jį į savo vizitacijos aktą įrašė kaip vieną iš keturių geriausių šios klasės mokinių. Kalvarijos mokykla buvo keturklasė, jos visam kursui išeiti reikėjo šešerių metų. Daukantas, baigęs Kretingos mokyklą, čia galėjo mokytis apie trejetą metų. Gal iš Kretingos jis čia persikėlė ne iš karto, nes aiškiai matyti, kad Simonas mokslą buvo pertraukęs. [...]*

Daukantas mokėsi labai gerai. Šiaip jau tingniaujantis mokinyas buvo nemaža išimtis, nes žemaičių vaikai žinojo, ko čia susirinkę.“

Į Vilnių išvyksta jau būdamas dvidešimt vienerių

Baigęs Žemaičių Kalvarijos mokyklą, 1814 m. vasaros pabaigoje ar rudens pradžioje, būdamas jau beveik dvidešimt vienerių metų amžiaus, Simonas apsisprendė tęsti mokslą – vykti į Vilnių ir pabandyti įstoti į ten veikusią pilną vidurinę mokyklą (Vilniaus gimnaziją).

Kalbininkas, S. Daukanto gyvenimo ir rašytinio palikimo tyrinėtojas Giedrius Subačius rašo: *„Viena plačiai mokyklose paskleista tiesiog stereotipinė žinia yra jo kelionė pėsčiomis į Vilnių siekti mokslo. Ką apie tai iš tikrųjų žinome?“*

Pirmojoje Daukanto biografijoje, kuri „Aušros“ laikraštyje paskelbta 1883 m., Jonas Šliūpas tokio fakto neminėjo. Pirmąkart šią žinią paskelbė Eduardas Volteris ataskaitoje apie savo keturių mėnesių kelionę po Žemaitiją 1887-aisiais: „S. Daukantas [...] studijavo Vilniaus universitete (kur savo laiku su 10 sidabro rublių kišenėje jis pėsčiomis išvyko)* (Вольтер 1887: 115)“⁷. Tolesniame savo tekste G. Subačius pažymi, jog teiginys, kad S. Daukantas mokslo siekti iš Kalvių į Vilnių išėjo pėsčia, turėdamas vos 10 rublių kišenėje, yra pramanas. Pasak jo, reikia gana atsargiai vertinti seniau S. Daukanto biografų paskelbtus faktus ir apie jo išvaizdą, asmeninį gyvenimą, nes dažnai tai, kas jau rašyta, realiais faktais, dokumentais nėra pagrįsta – tie romantiški aprašymai dažniausiai yra tik tų autorių vaizduotės vaisius ir tinka nebent grožinės literatūros kūriniams.

G. Subačius nurodo, kad „Apie Daukantą daug ko nežinome ne tik todėl, kad pražuvo dalis jo ir jam rašytų laiškų. Ryški dominantė – Daukanto gyvenimas šešėlyje. Taip gyvendamas jautėsi galintis lengviau siekti savo tikslų. Nebuvo konspiratorius ar pogrindininkas, bet ypač vengė viešumos, stengėsi neiškelti galvos per aukštai. Savo darbus viešino, bet pats nuo jų slapstėsi po slapyvardžiais, kiekvienam sukurdamas naują avatarą⁸. Daukanto kūrybiniai ieškojimai, darbo procesas, romantinės arba romantizuotos mintys apie laimę ir nelaimę paskendo istorijos šešėlyje. Su archyviniais dokumentais ne tik pradingo kai kurie Daukanto biografijos faktai – jis pats gyveno taip, tarsi jų nė neturėtų būti.“⁹

Vis dėlto, pabandykime bent pagal tai, ką minėtoje knygoje yra paskelbęs istorikas V. Merkys, susidaryti vaizdą, kaip atrodė į Vilnių susiruošęs Simonas Daukantas ir ką jis ten veikė.

V. Merkys rašo, kad S. Daukantas „Savo gražia išvaizda pranoko daugelį. Ūgio buvo vidutinio, tiesios laikysenos, švaraus veido, kuriam tiko tiesi nosis, linksmos žydros akys ir tamsūs plaukai. [...] Įprastas valstiečių vaikų kelias į kunigus, matyt, jo neviliojo. Jis norėjo stoti į universitetą. Kalvarijoje iki 1818 metų nebuvo dėstomi kai kurie dalykai, išeinami aukštesniosios kitų vidurinių mokyklų klasėse. Daukantas stėjo į geriausią šio krašto pilną vidurinę mokyklą – Vilniaus gimnaziją. Mokslas čia prasidėjo pagal senąjį kalendorių rugsėjo pirmą. [...] Vilniaus gimnazijos priimamų ir atleidžiamų mokinių knygoje įrašyta, kad Simonas Daukantas į mokyklą atvyko (o

Vilniaus universiteto Didysis kiemas XIX a. II p. Autoriai: Philippe Benoist (litografas); Adolphe Jean-Baptiste Bayot (raižytojas). Pagamino Lemersjė litografijos spaustuvė. Kūriny saugomas Šiaulių „Aušros“ muziejuje, ŠAM D-T 3138/1. Nuotrauka iš www.limis.lt

gal tuomet tik užregistruotas?) 1814 m. rugsėjo 26 d. Jį randame penktosios klasės mokinių sąraše (eilės nr. 26). Iš viso šioje klasėje buvo 28 mokiniai¹⁰.

Gimnazijoje mokiniai skyrėsi nuo Kalvarijos mokinių. Daug ryškesnė čia riba buvo tarp kilmingumo ir nekilmingumo, turto ir skurdo. Gimnazija buvo garbinga mokykla ir skirta turtingiausių dvarininkų, valdžios pareigūnų vaikams. Iš viso 1814–1815 mokslo metais joje mokėsi 423, o kitais metais – 485 mokiniai. Bajorų vaikų čia buvo daugiau kaip 95 proc. Likusieji – stačiatikių, reformatų dvasininkų, miestiečių vaikai. Valstiečių pasivadinusio mokinio, atrodo, nebuvo nė vieno. Jei toks ir būtų atsiradęs, tai būtų mokslo draugų ir daugelio mokytojų nuolat pašiepiamas.

Suprantama, kad ir Daukantas čia buvo žinomas kaip bajoras. Užsirašant į mokinių priėmimo knygą, niekas bajorystės popierių nereikalavo. Užteko pristatyti klebono išduotas gimimo metrikas. Matyt, Daukantui nereikėjo nė to, nes jo amžius registracijos knygoje įrašytas neteisingai, pora metų jaunesnis.“¹¹

Mokslo metai Vilniuje

Vilniaus gimnazijoje S. Daukantas, kaip ir Kretingoje bei Žemaičių Kalvarijoje, buvo stropus, drausmingas mokinys ir 1816 m. vasaros pradžioje ją sėkmingai baigė. Toliau – Vilniaus universitetas. Čia jis taip pat laiko vėjais neleido. V. Merkys knygoje „Simonas Daukantas“ (p. 30–34, 37) rašo: „Kalvarijos mokykla ir Vilniaus gimnazija Daukantą mokė mylėti senovės Graikiją ir Romą, jų kalbą ir literatūrą, lyg tai būtų gimtoji kalba ir kultūra. Baigęs gimnaziją, Daukantas 1816 metų rudenį su lotynišku atestatu atėjo į Vilniaus universitetą. Jam atrodė, kad neklysdamas pasirenka Literatūros ir laisvųjų menų fakultetą, kur galėjo dar giliau susipažinti su antikos pasauliu. [...]

Universiteto studentų registracijos knygoje pažymėta, kad Daukantas išsilaikydavo pats. Iš ko jis čia gyveno, iš senojo palikimo ar savo uždarbių, nežinia. Tik nuo 1819 metų rudens jis vienerius metus buvo devynių studentų prižiūrėtoju¹² ir iš to turbūt turėjo šiokių tokių pajamų. Norėdamas mažiau laiko sugaišti vaikščiojimui, stengėsi apsigyventi netoli universiteto. Ne visuomet pasisėkdavo ir tai, nes toliau nuo centro kambarėliai buvo geresni ir pigesni. Kiekvienų metų rudenį reikėdavo universitetui pranešti savo adresą. [...]

Literatūros ir laisvųjų menų fakultetas buvo lyg dvilypis. Vieni čia studijavo filologiją, o kiti – meną. Daukantui rūpėjo filologija. Kokias jis čia paskaitas lankė, matyti iš jo 1825 metų balandžio 24 dienos prašymo, paduoto universiteto vadovybei: „1816 metais buvau Imperatoriškojo Vilniaus universiteto literatūros ir laisvųjų menų fakulteto mokinys, du metus klausiau lotynų, rusų bei lenkų literatūros kursų ir laikiau šių disciplinų pusmetinius egzaminus. Dėl to nuolankiausiai Universiteto vadovybę prašau malonėti man išduoti pažymėjimą, kad šiuos dalykus esu išklausęs.“¹³ Ir tikrai, 1816–1817 mokslo metų studentų registracijos knygoje pažymėta, kad Daukantas užsirašė lankyti lotynų ir rusų literatūros, retorikos ir poezijos, krašto ir prigimtinės teisės, prancūzų kalbos paskaitas.¹⁴ [...]

Baigiantis pirmiesiems mokslo metams, Daukantas rektoriui padavė, mūsų akimis žiūrint, nepaprastą prašymą. Šis jį persiuntė fakulteto dekanui Aloyzui Kapeliui (Kappelli) [...]. Simonas norėjo gauti filosofijos kandidato laipsnį. [...] 1817 metų liepos 9 dieną

įvyko fakulteto tarybos posėdis [...]. Protokole įrašas trumpas: Daukantas neapsirūpinęs reikiama pažymėjimais ir nepristatęs traktato, todėl nutarta jam jokio mokslinio laipsnio neduoti¹⁵.

Pastudijavęs čia dar vienerius metus, Daukantas nutarė keisti fakultetą. 1818 metų rudenį jį jau randame moralinių ir politinių mokslų fakultete. Literatūros studijas baigęs studentas galėjo būti mokytoju. Naujai pasirinkto fakulteto auklėtinis galėjo tikėtis teisėjo togos, valdininko kėdės. Tai jau kur kas pranašesnis dalykas. Būdamas senajame fakultete, Simonas klausė taip pat teisės paskaitų. Gal per jas ir pajuto savo naująjį pašaukimą. O gal jį paviliojo permainingas Moralinių ir politinių mokslų fakultete. Daukantas Moralinių ir politinių mokslų fakultete atsidūrė kaip tik tuomet, kai Lelevelio vietą užėmė Ignas Onacevičius. Vėliau su juo Daukantas susibičiuliavo. [...]

Aplamai Daukantui teko klausyti kone visų žymiausių universiteto literatūros žinovų, kalbininkų, teisininkų, istorikų paskaitų, tačiau nesuklysimė tardami, kad per visas studijas didžiausią dėmesį jis skyrė Lietuvos ir jos teisės istorijai. Į universitetą Daukantas atėjo kaip tolimo antikinio pasaulio bičiulis, o universitete persiėmė savo tėvynės praeities mylėtojo ir tyrinėtojo dvasia. [...]

S. Daukantas 1822 m. Vilniaus universitetą baigė, bet, kadangi vyko universiteto filomatų-filaretų bylų nagrinėjimas, teisių magistro diplomą jis gavo tik 1825-aisiais.

Simonas – Vilniuje aktyviai veikusio žemaičių kultūrinio sambūrio narys

Vilniaus laikotarpis S. Daukantui buvo svarbus ne tik tuo, kad studijuojant susiformavo jo mokslinės pažiūros, bet ir tuo, kad turėjo galimybę aktyviai dalyvauti Vilniuje veikusio žemaičių kultūrinio sąjūdžio veikloje.

XIX a. pr. Vilniuje gyveno, dirbo, studijavo nemažai talentingų žemaičių, su kuriais S. Daukantas palaikė ryšius. Jiems visiems rūpėjo kylantys tautinės egzistencijos klausimai, tad, veikdami kartu, ieškojo atsakymų į juos.

Literatūrologas, literatūros istorikas Juozas Girdzijauskas (1935–2014) straipsnyje „Žemaičių kultūriniai sambūriai XVI–XIX a.“, rašydamas apie XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais Vilniuje veikusį jo įvardintą šeštąjį žemaičių kultūrinį sambūrį

(XIX a. I p. žemaičių lietuviškąjį sąjūdį, kurio tikslas buvo sukurti kultūrinius pamatus moderniai lietuvių tautai), nurodo, kad „Apie Žemaičių kultūrinį sambūrį Vilniuje kalba Simonas Stanevičius minėtoje „Aukštoje dainoje“ (t. y. ođėje) „Šlovė Žemaičių“, parašytoje 1823 m. Joje sakoma, kad Vilnių apsėdę žemaičiai, sutartinai veikdami, atgaivino tėvų garbę ir gimtąją kalbą, pradžiugino lietuvius ir taip išgelbėjo senas Lietuvos gimines nuo pražūties. J. Lebedys ir jam pritariantys istorikai bei literatai tvirtina, kad to Žemaičių sambūrio siela buvo pats S. Stanevičius. Be jo, tam sambūriui priklausė S. Daukantas, Kajetonas Nezabitauskis, taip pat Jurgis Plioteris, Kiprijonas Protasevičius, Pranas Zatorskis, Adolfas Pšeciševskis (Przeciszewski) ir kiti, daugiausia Kražių gimnazijos auklėtiniai. Tuo metu buvo parašyta ir išleista daugiausia lietuviškų knygų, imtasi kitokių lituanistinių iniciatyvų: 1822 m. S. Daukantas rašo pirmąją Lietuvos istoriją lietuvių kalba „Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių“; K. Kontrimas siūlo dėstyti Vilniaus universitete lietuvių kalbą; 1823 m. pasirodo lietuviškai parašytas pirmas prozos veikalas – iš lenkų kalbos išversta Jano Chodzko apysaka „Jonas ir Svisločės“; S. Stanevičius išleidžia M. Daukšos Postilės ištraukas, išspausdina du verstinius leidinius („Apie darymą valgio iš kerpių islandų“, „Istorija šventa“), parašo ođę „Šlovė žemaičių“, kai kurias pasakėčias, nežinomas filomatas sukuria D. Poškai skirtą poemą „Baublys“; 1824 m. Kajetonas Nezabitauskis išleidžia elementorių „Naujas mokslas skaitymo“ su pridėtu lietuviškų knygų sąrašu; S. Daukantas parengia spaudai Fedro pasakėčių rinkinį; A. Strazdas pradeda bylinėtis su cenzūra dėl antrojo savo eilėraščių rinkinio, o Aleksandras Butkevičius – dėl lietuvių kalbos gramatikos; 1829 m. pasirodo svarbiausi Simono Stanevičiaus darbai: gramatika („Trumpas pamokymas kalbos lietuviškos arba žemaitiškos“), dainų rinkinys („Dainos žemaičių“), pasakėčios („Šešios pasakos Simono Stanevičiaus, žemaičio, ir antros šešios Krizo Donelaičio, lietuvininko prūsų“). Taigi XIX a. trečias dešimtmetis buvo vaisingiausias sutelktinės žemaičių kultūrinės veiklos Vilniuje tarpsnis.“¹⁷

Itin aktualu tai, kad šiuo Vilniaus laikotarpiu S. Daukantas aktualizavo lietuvių ir žemaičių kovų už laisvę temą. 1822 m. parašyto istorijos veikalo „Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių“ įvado dedikacijoje jis rašo: „Atsakau savo kernotojams, jog aš ne dėl mokytyų vyrų ir galvočių, bet dėl tų motinų rašiau,

kurios geba savo vaikams darbus jų bočių prabočių pasakoti, o be raštų daug kartų apsirinka. [...] Kurs lietuvis leis šiandien save svetimu vergu užrašyti? Jei rūstose ir kruvinose dienose mokėjo lietuviai, žemaičiai save ginti nuo galybės visos Europos, pergaleję šiandien visus savo neprietelius savo kantrybe žino, kaip toliau turi save ginti ir užlaikyti.“

Iš Vilniaus – į Rygą, o tada – Peterburgas / Sankt Peterburgas

Baigus studijas Vilniaus universitete, Simonui reikėjo susirasti darbą, kuriame būtų galimybė pritaikyti įgytas žinias ir realizuoti savo gebėjimus. Jam labiausiai rūpėjo atsидurti kuo arčiau esamų Lietuvos istorijos šaltinių, kurie buvo saugomi Rygoje, Sankt Peterburge (anksčiau – Petrapilis, Peterburgas) ir Karaliaučiuje. Tam, kad gautų deramą tarnybą, jis privalėjo išsirūpinti pasą ir vardinį bajoro pažymėjimą.

Dėl S. Daukanto kilmės (buvo jis bajoras ar ne) istorikai nesutaria iki šiol. Paskutiniais metais, atsiradus daugiau galimybių išsamiau patyrinėti jo kilmės dokumentus, kaip jau minėta, yra pagrindo teigti, kad jis buvo kilęs iš bajorų giminės, tik ta bajorystė XVIII a., gimus vaikui ar kitomis progomis, ne visuose dokumentuose buvo nurodoma.¹⁸

Istorikas Elmantas Meilus straipsnyje „Apie Daukantų giminę“ (*Lietuvos atgimimo istorijos studijos*, 5, 1993, p. 13) rašo, kad yra pagrindo teigti, jog S. Daukanto mamos pirmasis vyras Simonas Jaušius greičiausiai buvo kilęs iš žemaičių bajorų. Pačios Kotrynos Odinaitės tiksli kilmė nėra žinoma, bet tyrimai rodo, kad jos mama galėjo būti ištėkėjusi ir už bajoro Lopacinskio (kunigo S. Lopacinskio tėvo) ir kad S. Lopacinskis buvo S. Daukanto dėdė, t. y. jo mamos brolis. Be to, kaip jau rašyta, tikėtina, jog ir Simono tėvas buvo kilęs iš bajorų.

V. Merkys pažymi: kad „Pradedant rūpintis tarnyba, Daukantui dar reikėjo turėti ir gauti pasą. 1825 metų rugpjūčio 3 dieną Telšių apskrities bajorų vadovas Frejendas nesvyruodamas išdavė tokį pažymėjimą: „Lietuvos Vilniaus gubernijos Telšių apskrities maršalka duoda šį pažymėjimą jo mylistai ponui Simonui Jurgio sūnui Daukantui, moralinių ir politinių mokslų fakulteto magistrui, pasiremdamas Vilniaus bajorų deputacijos Olivos herbo kilmės 1820 m. rugpjūčio 24 d. 109 dekretu, kad minėtas

Simono Daukanto biustas Karo muziejaus sodelyje Kaune. Skulptorius Juozas Zikaras. Rafaelo Achmedovo nuotrauka iš: <https://inx.lv/jpnpg>

*Jo mylista ponas Simonas Jurgio sūnus Daukantas tikrai yra gimęs iš bajorų. Kadangi baigęs universiteto mokslus nori stoti į jo imperatoriškosios didenybės civilinę tarnybą, tai kad jam, kaip tikram bajorui, būtų tikima, šį pažymėjimą, prispaudęs valdinį antspaudą, savo ranka pasirašau.*¹⁹

Pateikęs šį pažymėjimą, Lietuvos Vilniaus civilinio gubernatoriaus kanceliarija S. Daukantui rugsėjo 13 d. išdavė metus galiojantį pasą Nr. 1075, suteikiantį teisę vykti į tuometinės Livlandijos ir Peterburgo gubernijas. Rugsėjo 15 d. Simonas pasirūpino, kad šis pasas būtų įrašytas į Vilniaus apskrities žemės teismo knygas, iš kurių, pametus pasą, buvo galima padaryti nuorašą.

1825 m. rudenį S. Daukantas išvyko iš Lietuvos. Įsidarbino kaimyninės Latvijos Rygos mieste veikusioje Rygos generalgubernatoriaus raštinėje. Ten jis, padirbėjęs apie 10 metų, išvyko į Peterburgą.

2025 m. Skuodo rajono savivaldybės skiriama S. Daukanto premija apdovanota istorikė Vida Girininkienė straipsnyje „Simono Daukanto epocha“ (*Lituanistikos mokykla*: <https://inx.lv/JpizM> (žr. 2025-10-20) rašo: „P. Malevskio kviečiamas ir rekomenduotas S. Daukantas pradėjo bandyti įsidarbinti Valdančiajame senate. O tai buvo ne taip paprasta. Tiesa, egzaminų laikyti nereikėjo, tačiau buvo tikrinamos visos aplinkybės, visi gyvenimo periodai. Lietuvos valstybės istorijos archyve yra 1834 metų gruodžio 31 dieną suformuota byla pavadinimu „Teisingumo ministro paliepimu dėl pateikimo duomenų apie kolegijos asesorių Simoną Daukantą“ ir prierašas pieštuku: „Ar nėra kokių nors pėdsakų apie dalyvavimą buvusiam maište Vakarų guber-

nijose. [...] 1837-ųjų balandžio 13 dieną S. Daukantas tapo Lietuvos metrikos archyvo metrikantu, t. y. P. Malevskio, padėjėju. [...] Simonas Daukantas su dideliu vargu pasiekė savo tikslą – įsidarbino pagrindiniame Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės archyve, tačiau ten jo rankos buvo surištos. Caro valdžios įstatymai draudė viešinti archyvo dokumentus, o nuorašai ir išrašai nesugulė į atskirus leidinius. Šiandien S. Daukantą galime laikyti rašytoju, istoriku, kalbininku, publicistu, tautosakininku, 15 metų Sankt Peterburge dirbusiu įvairiose lietuvių tautai reikalingose srityse. [...]

Įsidarbinęs Valdančiajame senate Sankt Peterburge S. Daukantas jau galėjo naudotis LDK archyvu, tačiau skelbti jo dokumentus, kaip minėta, draudė Rusijos imperijos valdininko darbo taisyklės. Be abejo, dėl to, o ne dėl noro parodyti, kad yra daug rašančių lietuviškai, jis visus savo parengtus leidinius vadovėlių rengimo, tautosakos, žodyno, beletristikos, žemės ūkio patarimų srityse skelbė pasivaadinęs slapvardžiais. Pasak istoriko Zigmanto Kiaupos, „todėl ypač įdomus ir beveik unikalus yra S. Daukanto patyrimas. S. Daukantas prasiskverbė prie LM (Lietuvos metrikos – DM) kaip istorijos šaltinio lyg ir iš vidaus, ir iš ten stengėsi įvesti į mokslinę apyvartą jos medžiagą, nederindamas savo veiksmų su LM saugotojais“. [...]

S. Daukantas visiems primindavo, kad jo pavardė neturi būti viešinama. „Ponas Kraševskis blogai padarė mane pagyręs „Athenaeum“, dėl šios priežasties aš galiu netekti vietos, nes iš tikrųjų ne aš siunčiau, o mano viršininkas“, – rašė jis 1842 metų liepos 27 (15) dieną Teodorui Narbutui. Taigi, be savo tiesioginio darbo sudarant LM rodykles, sąrašus, vykdant įvairius užklausimus, faktų patikrinimus ir pan., S. Daukantas nelegaliai bandė įvesti LM medžiagą į mokslo apyvartą. Jis darė LM išrašus (žinomi 4 didelės apimties teminiai rinkiniai), siuntė juos T. Narbutui ir kitiems. [...]

S. Daukantui, tikėtina, reikėjo pagalbos. Ypač kai 1841 metų vasario 19 dieną Chersono (Ukraina) karo ligoninėje po pakartotinio tardymo nusižudė jo brolis Aleksandras, įtariamasis bendravęs su Simono Konarskio organizacijos dalyviu Motiejumi Lovickiu ir, manoma, žinojęs svarbių faktų. Šis įvykis pasiekė carą: nusižudė, vadinasi, kaltas. Žinant caro valdžios budrumą ir elgesį panašiomis aplinkybėmis, sunku patikėti, kad Valdančiojo senato tarnautojas liko nepastebėtas. Ir kartu dar rimčiau atrodo S. Daukanto

sukurta epitafija ant jo mamos antkapinio paminklo, kurį jis 1843 metais atvežė iš Sankt Peterburgo ir padėjo ant mamos Kristinos Daukantienės kapo Lenkimų bažnyčios šventoriuje: „1795 metais buvo garsiamė mūšyje prie Liepojos kartu su vyru ir trimis dieveriais“, t. y. vyro broliais. [...]“

Pasak istoriko Vytauto Merkio, „taip sužinome, kad Daukantų šeima, Simonui esant vos dvejų metų, dalyvavo Kosciuškos sukilime ir sukilėlių žygyje į Liepoją. Šeimoje buvo kalbama, kad Daukantienė vežė maistą sukilėliams ir pakliuvo į kautynių sūkurį, kulkoms žvimbiant, gulėjo griovyje.“ Po brolio žūties šis įrašas įgauna kitą prasmę. Juk tai pagerbimas visų kovotojų dėl laisvės, tarp jų – ir brolio! Ar tai buvo saugu? Rusijos vadžios įstatymai draudė žandarams ir kitiems pareigūnams be aukščiausiosios valdžios (t. y. generalgubernatoriaus) leidimo brautis į kapines ir bažnyčių vidų, tačiau, kaip žinoma, buvo visko. Taigi rizikos buvo, ir S. Daukanto poelgis šiomis aplinkybėmis yra daugiau nei drąsus.“

Taigi, S. Daukantas, bičiuliui P. Malevskiui rekomendavus, jam padedant, nuo 1835 m. buvo Sankt Peterburgo Senato I departamento valdininkas, 1837 m. tapo šio Senato III departamento Lietuvos Metrikos metrikanto padėjėju ir apie penkiolika metų dirbo šiame už LM atsakingame padalinyje. Ten jis, kad ir varžomas ano metų carinės Rusijos draudimų, turėjo galimybę tyrinėti LM ir daugelį kitų dokumentų, susijusių su Lietuvos istorija, daryti jos nuorašus.

S. Daukantas, kad ir būdamas toli nuo Lietuvos, visą laiką buvo su ja ir dirbo jai. Aktyviu politiniu veikėju jis netapo. Nors ir pritarė 1830–1831, 1863–1864 m. sukilimų tikslams, bet sukilėlis nebuvo. Jis žinomas tik kaip aktyvus visuomenės ir kultūros veikėjas. 1835–1850 m. dalyvavo anksčiau žemaičių kultūrinių sambūrių veiklos tradicijas tęsusių Peterburge gyvenusių, studijavusių bei dirbusių žemaičių kultūriniame judėjime. Tarp šio sambūrio dalyvių buvo ir Motiejus Valančius (1801–1875), su kuriuo tada ryšius palaikė ne tik S. Daukantas, bet ir Lietuvos istorikas, filosofas Ignas Žegota Onasevičius (1780–1845), paskelbęs savo rašytos Lietuvos istorijos apmatų, rusų bibliografas Vasilijus Anastasevičius (1775–1845), kuris 1811 m. spaudai parengė Lietuvos Statuto leidimą, bei nemažai kitų ano meto šviesuolių. Tuo laikotar-

piu šiame mieste veikė it Lietuvių bičiulių kuopelė, kuriai priklausė iš Lietuvos atvykę Romos katalikų dvasinės kolegijos, Dvasinės akademijos tarnautojai ir kunigai. Su ja S. Daukantas taip pat palaikė ryšius.

J. Girdzijauskas, rašo, kad S. Daukantas Peterburge „baigė rašyti „Istoriją Žemaitišką“ (prieš 1838), išleido „Būdą senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“ (1845), parengė pirmą lietuviškų pasakų rinkinį „Pasakos masių“ (1835), išleido rinkinius „Dainės žemaičių“ ir „Pasakos Fedro“ (abu 1846), K. Nepoto „Gyvatos didžiųjų karvaidų senovės“ (1848), vadovėlius „Prasma lotynų kalbos“ (1837), Ch. F. Lomono „Epitome historiae sacrae“ (1838), „Abėcėlė lietuvių–kalnėnų ir žemaičių kalbos“ (1842), žemdirbiams skirtus leidinius: B. Grunerdo „Parodymas kaip apynius auginti“ (1847), D. Strukovo „Pamokymas apie auginimą tabokų“ (1847), „Pamokymas kaip rinkti medines sėklas“ (1849), „Ugnies knygelė“ (1849), J. H. Cigros „Pamokslas apie sodnus arba daiginius vaisingų medžių“ (1849). Daugumą jų išleido tas pats leidėjas– Ksaveras Kanapackis. Gyvendamas Peterburge ryšius su Lietuva S. Daukantas daugiausia palaikė per Kretingos vienuolį bernardiną Jurgį Pabrėžą. Didelis talkininkų būrys Lietuvoje (daugiau kaip 50 žmonių) užrašinėjo S. Daukantui tautosaką. Drauge su savo bendraminčiais S. Daukantas padėjo legalizuoti ir steigti Lietuvoje pradinės mokyklas, stengėsi parūpinti lietuviškų vadovėlių. Peterburge S. Daukanto aplinkoje „subrendo ne tik pradinės lietuvių mokyklos sukūrimo idėja, bet ir vidurinio mokymo bei savos „Žemaičių akademijos“ planas“. Taigi S. Daukanto bičiulių būrelis Peterburge per keliolika metų išjudino svarbiausius lietuvių kultūrinio darbo barus ir padėjo pagrindus tolesnei lietuvių tautinės kultūros plėtočiai.“²²

Simonas Daukantas – Švietimo epochos ideologas

S. Daukantas pirmasis teoriškai apibrėžė, kuo skiriasi tauta nuo valstybės. Anot jo, tautai būdinga sava kalba, visuomeninė santvarka, kasdieninio gyvenimo papročiai. Kalba, o ne valstybingumas, yra pagrindinis tautos skiriamasis bruožas. Tautai jis priskyrė valstiečius. Tai prieštaravo ano meto bajoriškajai tautos sampratai. S. Daukantas pasisakė už baudžiavos panaikinimą. Savo darbuose jis plėtojo Švietimo ideologiją. Rašė savo tautai ir norėjo, kad visi suprastų, ką jis rašo, todėl stengėsi tekstuose

Namas Varniuose (Telšių r.), kuriame veikė Adomo Zawadskio knygynas, gyveno Simonas Daukantas. XX a. 3 deš. Fotografas nežinomas. Nuotrauka saugoma Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje, MLIM IR 1774

kuo mažiau naudoti mokslinių terminų. Tokia jo istorijos raštų stilistika priskiriama romantizmui.

Iš Peterburgo – į Varnius

1850 m. S. Daukantas atsisakė darbo Peterburge, nes, pakviestas Motiejaus Valančiaus, kuris 1845–1850 m. buvo Žemaitijos dvasiniame ir kultūriniame centre Varniuose veikusios Žemaičių kunigų seminarijos rektorius, o 1850–1875 m. – Žemaičių vyskupas, šį kvietimą priėmė. Yra pagrindo manyti, kad šis jo gyvenimo posūkis susijęs ne tik su blogėjančia sveikata, bet ir supratus, kad cenzoriams gali paaiškėti, kas yra tikrasis leidinių apie Lietuvos istoriją autorius, kokiais šaltiniais jis rėmėsi juos rašydamas, ir kad dėl nelojalumo valdžiai gali būti atleistas iš darbo arba net suimtas.

S. Daukantas, sugrįžęs į Lietuvą, įsikūrė Varniuose (Telšių r.) ir tapo M. Valančiaus pagalbininku, tuo laikotarpiu Varniuose įsisiūbavusio naujo žemaičių kultūrinio sąjūdžio nariu.

J. Girdzijauskas jau minėtame straipsnyje „Žemaičių kultūriniai sambūriai XVI–XIX a.“ rašo:

„Didelis kultūrinis sambūris Varniuose išryškėjo XIX a. viduryje, kada (1845) Motiejus Valančius tapo Varnių kunigų seminarijos rektoriumi, o vėliau (1850 m.) Žemaičių vyskupystės vyskupu. Jis bendravo su buvusiais savo mokiniais Kražių gimnazijoje, su savo auklėtiniais iš Peterburgo Dvasinės akademijos. M. Valančius stengėsi Varniuose sutelkti ir inteligentus pasauliečius, pasikvietė iš Peterburgo Si-

moną Daukantą. Kražių gimnazijos auklėtiniais Andriui Ugianskiui, Pranciškui Ambraziejui Kašauskui, Jeronimui Kiprijonui Račkauskiui, Vladimirui Andriejauskiui, Jonui Juškai, Jonui Zenkevičiui Valančius buvo mokytojas, patarėjas, kai kada ir mecenatas“²³. [...]

Prie Varnių kultūrinio sambūrio pritapo ir Rietave mokytojavęs Laurynas Ivinskis su savo bendradarbiais. [...] 1859 m. Rietave apsigyveno M. Akelaitis, kuris tikėjosi su dvaro šeimininko Irenėjaus Oginskio parama Rietave arba Varniuose įsteigti spaustuve, leisti lietuvišką laikraštį „Pakeleivingas“, kurio sumanyimą rėmė M. Valančius ir S. Daukantas. [...]

Su M. Valančiaus veikla dideles viltis siejo S. Daukantas. Jis dar Peterburge paskatino Valančių lietuviškai rašyti „Žemaičių vyskupystę“, kuri buvo išspausdinta Vilniuje 1848 m. Valančius savo knygoje naudojo S. Daukanto istorijos darbus, jo pasidarytais Lietuvos Metrikos nuorašais.

Daukantas visai rėmė Valančiaus kultūrinę veiklą: padėjo jam turtinti Varnių seminarijos biblioteką lietuviškomis ir lituanistinėmis knygomis, siuntinėjo jam Peterburge išleistas savo paties knygas, skubino jį pakartotinai išleisti M. Daukšos Postilę. Varniuose Daukantas baigė rašyti paskutinį (ketvirtąjį) savo istorijos darbą – „Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje“ tikėdamasis, kad vyskupas padės jį išleisti [...]“²⁵, tačiau to neatsitiko. S. Daukantą, kuriam M. Valančius duodavo daug darbo ir kurį jis sąžiningai atlikdavo, tai labai nuvylė. Pasak V. Merkio, tuo metu S. Daukantas, kuris ilgą laiką vyskupui padėjo rengti spaudai religinę literatūrą, Varniuose rašė platų lotynų-lietuvių kalbų žodyną, atlikdavo kitus pavedimus, pasijuto lyg „stumdomas įnamis, praradęs viltį atiduoti skaitytojui savo ilgų metų kūrybos vaisius“.

S. Daukanto gyvenimo ir darbų tyrinėtojai teigia, kad S. Daukantas buvo labai jautrus žmogus, kiekvieną žodį priimdavo už tikrą pinigą. Pro jo ausis Varniuose nepraslydo ir kai kurie M. Valančiaus perkeltine prasme jo adresu pasakyti žodžiai.

Apie pašlijusius savo santykius su S. Daukantu yra prasitaręs ir pats M. Valančius. Varniuose knygyną 1853 m. įsteigusiam Vilniaus spaustuvininkui ir knygininkui Adomui Zawadskui 1855 m. kovo 16 d. laiške jis rašė: „P. Daukantas, būdamas žmogus senas ir, be to, literatas, pasidarė toks keistas, kad ne kartą jo privataus gyvenimo įpročius turiu

*suvaldyti. [...] Bet ką padarysi, kas gi be ydos. Šiaip žmogus labai geras ir prie mokslo prisirišęs, todėl reikia jam dovanoti.*²⁶

1855 m. S. Daukantas, nesuderinęs to su Žemaičių vyskupu M. Valančiumi, išvyko iš Varnių. Yra pagrindo manyti, kad tokį sprendimą jis priėmė ne dėl pablogėjusių jo ir vyskupo santykių, o dėl to, kad 1845 m. Peterburge Jokūbo Laukio pavarde išleistas veikalas „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“ 1855-ųjų vasarą jau buvo patraukęs tais metais slaptuoju cenzoriumi paskirto stačiatikių šventiko Antano Petkevičiaus dėmesį.

Šioje publikacijoje jau cituotame V. Girininkienės straipsnyje rašoma: „*A. Petkevičius dar kartą perskaitė „Būdą“, jam ši knyga pasirodė pavojinga, todėl turėjo būti uždrausta. Jis suvokė, kad pasakodamas apie laisvą ūkininkavimą senovės gadynėje S. Daukantas kalba apie nūdieną, baudžiavą, priespaudą. Tai nuomonei pagrįsti jis pateikė septynias „Būdo“ citatas – visas apie laisvę. Esą net mirtis geriau už vergovę. „Keliauk, vargali, laimingai į antrą gyvenimą, kuriame nebnovys tavęs daugiau nei kraugerys vokyti, nei pasalus gudas, bet tau tenai abudu vergaus amžinai“ – senovės lietuviai linkėjo mirusiam.*

Žinoma, J. Laukio pradėta ieškoti ir po kurio laiko susigriebta. „...turiu garbę pranešti, kad, kaip visi mano, knygoje pažymėtas rašytojo vardas Laukys yra išgalvotas, o ją parašė kažkoks Kontautas. Sakoma, kad jis ilgai gyveno Varnių m. pas vyskupą Volončevskį, užsiiminėdamas lietuvių senovės tyrinėjimu ir tik prieš trejetą mėnesių dėl pablogėjusios sveikatos persikėlė į Kuršą, Mintaujos apylinkes, kad ten galėtų naudotis mediko Smuglevičiaus patarimais“, – 1855-ųjų spalio 3 (rugšėjo 22) dieną Kauno gubernatorius pranešė Vilniaus generalgubernatoriui. [...]

S. Daukanto „Būdo“ byla baigėsi jos uždraudimu. „...Aš nuolankiai prašau duoti nurodymą slaptai sekti, kad knyga žemaičių kalba „Budą Senowęs-Letuwiu“ nebūtų knygynuose pardavinėjama, o jeigu pasirodytų jos naujas leidimas, – kad tuoj būtų pranešta Jūsų žiniai, o Jūs – man“, – 1855 metų spalio 23 (11) dieną Vilniaus generalgubernatorius įpareigojo Kauno gubernatorių. Pasak V. Merkio, tai buvo vienas pirmųjų leidinių, iki spaudos uždraudimo atsidūrusių lietuviškų draudžiamų knygų sąrašė. Taigi S. Daukantas turėjo slėptis, nes Lietuvoje galėjo prasidėti apklausa, tardymas, o gal net tremtis į kitas gubernijas. Juolab kad visa tai vyko karo su Turkija metu.“

S. Daukantas Svirlaukyje

S. Daukantas, palikęs Varnius, kur turėjo jam skirtą gyvenamąją vietą ir nestokojo duonos, atsiskęs viso to gero, išvyko į Kuršo guberniją. Ten jam buvo saugiau. Įsikūrė Svirlaukyje (dabar – Jaunsvirlauka) – gydytojo Petro Smuglevičiaus išsinuotame dvare. Čia nuo 1858 m. glaudėsi aktyvus lietuvių kultūros veikėjas, prozininkas, publicistas, kalbininkas, tautosakininkas Mikalojus Akelaitis (1829–1887), lankydavosi Maskvos, Tartu ir kituose universitetuose mokęsi studentai. S. Daukantas šiame dvare planavo įkurti lietuvių kultūros centrą, leisti laikraštį, tvarkyti savo raštus.

J. Girdzijauskas, tęsdamas pasakojimą apie žemaičių kultūrininkų sambūrius, rašo: „*XIX a. viduryje lietuvių inteligentų būrelis buvo susitelkęs Žemaičių pašonėje – Jaunsvirlaukos dvare prie Jelgavos (Kuršo gubernijoje). To būrelio vadovas buvo Petras Smuglevičius, rūpinęsis finansine parama Lietuvos inteligentams pasauliečiams. Būreliui priklausė Simonas Daukantas, Mikalojus Akelaitis, dailininkai Feliksas Smuglevičius, Boleslovas Dluskis, Eliziejus Liudkevičius, poetas Jokūbas Daukša ir kt. Manoma, kad P. Smuglevičiaus užsibrėžto darbo kryptis buvo nuosekli S. Daukanto kultūrinės veiklos tąsa. Tačiau kai 1859 m. iš Jaunsvirlaukos nežinia kodėl išvyko S. Daukantas ir M. Akelaitis, tas besiformuojąs kultūrinis sambūris iširo, nespėjęs realizuoti vertingų sumanymų.*

Gyvendamas Svirlaukyje S. Daukantas dalyvavo ne tik J. Girdzijausko įvardyto čia savo veiklą plėtojusio žemaičių kultūrinio sambūrio veikloje, bet ir toliau palaikė ryšius su žemaičių šviesuoliais, tobulino kai kuriuos savo rašto darbus, rengė spaudai istorinius šaltinius, užbaigė spaudai parengti Žemaitijos privilegijų rinkinį.

Paskutiniai gyvenimo metai

Išvykęs iš Svirlaukio, S. Daukantas kurį laiką gyveno dabartiniame Skuodo rajono Kivylių kaime buvusioje savo sesers Anastazijos Daukantaitės-Kaunackienės ir jos vyro Kazimiero Kaunackio sodyboje, lankydavo savo pažįstamus dvarininkus, pas juos tai trumpesniam, tai ilgesniam laikui apsistodavo. 1861 m. spalio pradžioje nuvyko ir pas Varniuose gyvenusį Žemaičių kunigų seminarijos gydytoją V. Andriejauskį, tikėtina, kad susitiko ir su kitais Varniuose likusiais savo bičiuliais, taip pat ir su M. Valančiumi, kuris S. Daukanto nebuvo

Simono Daukanto bičiulis, globėjas, Papilės parapijos (Akmenės r.) administratorius kunigas Ignotas Vaišvila (apie 1811–1894). Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

užmiršęs ir šiam gimimo 66-ųjų metinių proga nušuntė sveikinimą, kuriame savo stiliumi, gana stačiokiškai, bet, ko gero, nenorėdamas S. Daukanto įžeisti, parašė, kad žadėjo išleisti S. Daukanto veikalus, bet priekaištavo, kad šis pasitraukė nuo jo iš Varnių, o dabar nuplikęs gyvena be vietos.

S. Daukantas paskutiniaisiais savo gyvenimo metais ne tik skurdo, bet ir buvo daug kuo nusivylęs. Tai liudija 1859 m. vasario 17 d. M. Akelaičio laiškas, išsiųstas lenkų istorikui, rašytojui, kritikui ir publi-

cistui Juozapui Ignotui Kraševskiui (1812–1887). Laiške yra tokios eilutės: „*Senelis Daukantas, kol turėjo už ką, tol spausdino liaudžiai įvairaus turinio leidinius. Dabar nuskurdo, todėl jau ir neberašo, o kai aš skatinu dirbti, tai tik numoja ranka ir ašaros akyse sublizga. Bent dveji metai kaip jo rankraštis guli Vilniuje pas Dvorcą (spaustuvininką), nes nėra už ką spausdinti. Tam reikia net 325 sidabro rublių (!), kai šiandien mano senelis gal nė trijų grašių neturi, viską išleidęs savo tėvynainiams.*“

1861 m. paskutine S. Daukanto gyvenimo stotele tapo Papilės miestelis (Akmenės r.), kur jį pas save įkurdino ir globojo Papilės parapijos administratorius kunigas Ignotas Vaišvila (apie 1811–1894). Čia istorikas, vengdamas caro valdžios persekiojimo, gyveno kukliai, nei savo žinių, nei veikalų neviešindamas. Kiek daugiau apie jį žinojo tik patys artimiausi žmonės. Tad, kaip nurodoma daugelyje rašytinių šaltinių, S. Daukantui 1864 m. gruodžio 6 d. Papilėje mirus, jį į amžinojo poilsio vietą ant Papilės piliakalnio esančiose kapinėse, atlydėjo tik kunigas Ignotas Vaišvila ir kelios miestelio senutės.

Dabar jo kapą ženklina nulaužto medžio kamieną simbolizuojantis paminklas, kurį 1926 m. sukūrė skulptorius Antanas Raudonis.

Simono Daukanto bičiulis ir globėjas kunigas Ignotas Vaišvila

Ignotas Vaišvila (apie 1811–1894) – katalikų kunigas, S. Daukanto globėjas ir atminimo puoselėtojas, uždraustos lietuviškos spaudos platintojas. Gimė Šiaulių rajono Kurtuvėnų parapijoje apie 1811 m. liepos 30 d. (rašytiniuose šaltiniuose jo gi-

Iš kairės: Simono Daukanto amžinojo poilsio vieta ant Papilės piliakalnio (Papilės miestelis, Akmenės r.). Antkapinio paminklo autorius – skulptorius Antanas Raudonis; pirmoji S. Daukanto atkapinė plokštė, kurią parūpino kun. Ignas Vaišvila (dabar ji saugoma Simono Daukanto memorialinio muziejaus kiemelyje). Nuotraukos iš RKIC archyvo

Iš kairės: Simono Daukanto memorialinis muziejus Papilėje (Akmenės r.). Nuotrauka iš RKIC archyvo; skulptoriaus Vinco Grybo sukurtas, 1930 m. Papilėje pastatytas Simono Daukanto paminklas. Nuotrauka D. Mukienės

mimo metai dažnai nurodomi skirtingai – minimi 1808, 1809, 1810 ir 1811). Pirmajame ant jo kapo pastatytame antkapiniame paminkle buvo užrašyta, kad I. Vaišvila gimė 1811 m. liepos 30 d. Šią datą istorikas Vytautas Merkys laikė patikimiausia.

1827–1834 m. I. Vaišvila mokėsi Telšių gimnazinėje mokykloje (Telšių progimnazijoje) ir, tikėtinai, baigė jos septynerių metų kursą. 1834 m. Varniuose įstojo į Žemaičių kunigų seminariją. Baigus ją, 1837 m. įšventintas į kunigus. Iš pradžių buvo paskirtas dirbti į Luokės parapiją, po trejų metų (1840-aisiais) perkeltas vikaro pareigoms į Tirkšlių bažnyčią. 1847 m. dirbo Salantų parapijos vikaru, tais pačiais metais pradėjo eiti Papilės parapijos bažnyčios administratoriaus pareigas. Čia jis kartu atlikdavo ir klebonui priskirtas pareigas (pavaduodavo sergantį kleboną), nors klebono statuso šioje parapijoje ir neturėjo. Kadangi gyventi su ligoniu klebonu I. Vaišvilai buvo labai sudėtinga, jis šalia šventoriaus pasistatė savo paties namą. 1849 m. buvo paskirtas Šiaulių apskrities deputatu.

I. Vaišvila su S. Daukantu susipažino Varniuose. 1861 m. jam Papilėje suteikė pastogę ir pradėjo jį globoti. I. Vaišvila už tai, kad 1863 m. Papilės bažnyčioje perskaitė sukilėlių manifestą, metus laiko buvo įkalintas. Iš kalėjimo grįžo apie 1864 m. spalio 30 dieną. S. Daukantas po to dar apie pusantro mėnesio gyveno. Mirus S. Daukantui, I. Vaišvila jį palaidojo ir įvykdė jo testamentą, pastatė savo bičiulio amžinojo poilsio vietoje kuklų paminklą ir pridengė kapą nedidele akmens plokšte su užrašu. Vėliau, praėjus beveik dvidešimčiai metų, pasirūpino, kad

1884 m. S. Daukanto kapas būtų pridengtas nauja, gerokai didesne šlifuoto akmens plokšte, kurią padaryti I. Vaišvila buvo užsakęs Rygoje. Joje yra iškaltas toks I. Vaišvilos parašytas tekstas: „*Ateivi! minėk sau, jog čion palaidotas Simonas Daukantas, pirmas iš tarp mokytų vyrų rašytojas senovės veikalų Lietuvos, Žemaitijos, kaip ir kitų naudingų knygelių. Jis per savo gyvenimą, it vargo pelė, be paliaubos triusėjo vienutinai žemaitiškai rašyti dėl naudos vientauičių. Gimė 1793 m. 28 d. spalinio mėn. Mirė 1864 m. lapkričio 24 d. Ištark: Viešpatie duok jam atilsį amžiną. Palaidojęs ant jo kapo įsteigiau su užrašu užristi tą akmenį. Papilės klebonas Vaišvila*“. Prieš tai šalia kuklaus antkapinio paminklo buvusi mažesnė akmens plokštė, ant kurios taip pat yra iškaltas tekstas („*Cze Guli Kunas Symona Daukata Rasztininka Warga Piele*“) dabar saugoma Papilėje veikiančio Simono Daukanto memorialinio muziejaus kiemelyje.

I. Vaišvila, grįžęs iš kalėjimo, Papilėje ilgai neužsibuvo, nes turėjo eiti Joniškio ir Naujosios Žagarės altaristo pareigas, o 1885 m. gavo paskyrimą dirbti Telšių rajono Luokės parapijos Ubiškės filialistu. Ten jis gyveno ir dirbo iki pat mirties – 1894 m. vasario 18 dienos. Palaidojo jį Ubiškės kaimo kapinėse. Ant pirmojo jam skirto antkapinio paminklo

Iš kairės: perstatyta Simono Daukanto gimtosios sodybos klėtelė, kurioje dabar veikia ekspozicijos, skirtos Simonui Daukantui ir Jurgiui Ambraziejui Pabrėžai. D. Mukienės nuotrauka; Kalvių piliakalnio fragmentas. Arūno Strazdo nuotrauka iš: <https://bbf.lt/uolOy>

buvo toks užrašas: „*Ateivi minek jog / czona palaidotas yra / Ignas Woiszvilo / kursai buva reditoju / tos bażnyczos 10 metu isztarnauti / isztark jam amżiną atilsą*“. Kitoje paminklo pusėje buvo nurodytos kunigo gimimo ir mirties datos: „*G. 1811 m. liepa 30 / M. 1894 m. vasario 18*“. Vėliau vietos inteligentų rūpesčiu I. Vaišvilos amžinojo poilsio vieta buvo pažymėta nauja antkapine plokštele, ant kurios yra užrašas „*Kun. Ignas Vaišvila 1809–1894*“.

I. Vaišvila savo testamente 200 rublių užrašė „Aušrai“ ir 5 000 rublių – stipendijai neturtingam lietuviui mokytis ir Papilės lietuviškai pradinėi mokyklai išlaikyti, o Papilėje buvusius savo namus paliko Papilės mokyklai.

I. Vaišvilai mirus, S. Daukanto amžinojo poilsio vietą retai kas lankydavo – giminės buvo toli, o Papilės gyventojai mažai ką apie jį žinojo.

1925 m. vaikščiodamas po Papilės kapines apleistą S. Daukanto kapą radęs Šiauliuose gyvenęs didelis S. Daukanto gerbėjas, akmentašys, liaudies meistras, geležinkelio darbuotojas, knygnešys Antanas Raudonis (1871–1939) ėmėsi darbo ir po trijų mėnesių ant S. Daukanto kapo jau stovėjo naujas antkapinis paminklas, kuriame pavaizduotas vėtrų aplaužytas ąžuolas. Jis šį kapą puošia ir šiandien.

Medžio skulptūros Kalviuose

Kalviai – nuošalus, nuo kelio Darbėnai–Lenkiai–Skuodas apie du kilometrus nutolęs kaimas. Sovietmečiu iki jo nukakti būdavo ganėtinai sudėtinga, nes vietos čia drėgnos, pusiaukelėje – dideli buvusio Lenkimų tarybinio ūkio galvijų ir kiaulių kompleksai, kelias, ypač anksti pavasarį ir rudenį,

traktorių ir mašinų išmaurotas, sunkiai pravažiuojamas. Šiek tiek lengviau tuo laikotarpiu į Kalvius būdavo nukakti važiuojant nuo Večių kaimo pusės, tačiau tą kelią mažai kas žinojo. Einant metams, ekskursantams vis dažniau atvykstant į Kalvius, tą žvyrkelį, nuo Lenkimų pusės vedantį į S. Daukanto tėviškę, pradėta po truputį remontuoti, jis dažniau būdavo palyginamas, bet tik tiek.

Pažinimo kelią į S. Daukanto gimtąją sodybą nutiesė 1965 m. į Lenkumus dirbti atvykusi jauna lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Stefanija Anužienė, o kai ji 1970 m. iš Lenkimų išvyko gyventi į Skuodą, jos darbus tęsė kiti lenkimiškių vaikams dažniausiai lietuvių kalbą ir literatūrą dėstę mokytojai – Irena Ramanėckienė, Algirdas Ramanėckas, Adelija Drukteinienė ir Janina Matulevičienė.

S. Daukanto tėvišės klėtelės istorija, pradedant XX a. 7-uoju dešimtmečiu, buvo gana permaininga. Muziejėlyje, kuriame dabar yra trys ekspozicijų kambarėliai, signalizacijos niekada nebuvo, tad itin vertingų eksponatų niekas nelaikė ir nelaiko. Tikrų muziejininkų pagalbą jis bent jau iki šiol sulaukdavo tik tada, kai reikėdavo įrengti naują ekspoziciją ar pertvarkyti esamą. Daug metų muziejuką globojo Lenkimuose veikusi vidurinė mokykla, kuriai 1993-aisiais, minint S. Daukanto gimimo 200 metų jubiliejų, buvo suteiktas S. Daukanto vardas. Na o kai šią mokyklą panaikino, muziejėlis perėjo seniūnijos žinion, dabar juo rūpinasi Lenkimų bendruomenė.

Po daugelį metų S. Daukanto gimtąją sodybą globojusio, joje gyvenusio Kazimiero Prušinskio (1890–1980) mirties Kalviuose Daukantų sodyba didelės šilumos neskleidė. Pirmiausiai, matyt, dėl to,

kad valdžia vis tikėjo ir laukė, jog to jaukumo jai suteiks K. Prušinskio palikuoniai, tačiau jų gyvenimas nebuvo labai nusisekęs ir to neįvyko. Taigi, atvykstantiems muziejėlio durys būdavo atrakinamos, po kiemą pavaikščioti jiems niekas nedraudavo, o visa kita... Tikro muziejaus čia niekada nebuvo.

Pradėjus kaltis Atgimimo daigams, S. Daukantas susilaukdavo vis daugiau dėmesio. 1984 m. Daukantų sodybą, šalia jos esančio, XIII a. datuojamo Kalvių piliakalnio prieigas monumentaliomis medžio skulptūromis papuošė Lenkimuose vasarą vykusios pirmą kartą Skuodo rajone surengtos medžio drožėjų kūrybinės stovyklos-plenero dalyviai. Vienas jos organizatorių, dalyvių buvo žurnalistas, tautodailininkas, Skuodo rajono laikraščio „Mūsų žodis“ redakcijos darbuotojas, S. Daukanto atminimo puoselėtojas Juozas Vyšniauskas. Apie šią stovyklą-plenerą žurnale „Žemaičių žemė“ (2023 m., nr. 12, p. 10) jis rašo, kad „Atstačius S. Daukanto

tėvų sodyboje klėtelę, joje buvo įrengta ekspozicija, skirta Lietuvos valstybės atgimimo šaukliui. O rodyklės, pasakančios keleiviui, kur ta klėtelė, istoriko gimtieji Kalviai, vis dar nebuvo nei Lenkimuose, nei pačiuose Kalviuose...

Tuometinis Skuodo rajono Kultūros skyriaus vedėjas Silvestras Rabašauskas vietinių tautodailininkų pasiteiravo, ar nebūtų galima iš ąžuolo padaryti trejetą meniškų rodyklių. Gavęs teigiamą atsakymą, vedėjas meistrus paragino imtis darbo ir šie entuziastingai pradėjo jam rengtis. Rajono medžio drožėjų kūrybinės stovyklos organizacija rūpinosi tuometinė rajono Vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotoja Vaelava Ložienė (ji yra lankiusi Lenkimų vidurinę mokyklą – DM). Lenkimiškiai tais metais tautodailininkų žinion laikinai atidavė nebaigtą įrengti angarą, skirtą technikos remontui. Netrukus buvo atvežta ir skulptūroms skirtų ąžuolų. Meistrus konsultavo rajono vyr. architektas Raimundas Sebeckas. Lenki-

Ąžuolo vainikais papuošti 1984 m. Lenkimuose vykusios rajono tautodailininkų kūrybinės stovyklos dalyviai prie Juozo Jankausko ir Vaclovo Pociaus sukurto stogastulpio, vaizduojančio botaniką Jurgį Ambraziejų Pabrėžą. Iš kairės: Valerijonas Veitas, Jonas Pušinskas, Kazimieras Krapauskas, Zigmas Kubilius, Juozas Jankauskas, Vaclovas Pocius, Juozas Vyšniauskas, Petras Brazauskas, Pranas Malūkas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

Vienintelis išlikęs autentiškas ikonografinis Simono Daukanto (1793–1864) portretas, sukurtas jam esant gyvam – 1850-aisiais. Dailininkas Jonas Zenkevičius (1821–1888). Kūriny saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje

mų vidurinės mokyklos vadovai meistrus apnakvyn-dino, tarybinio ūkio vadovai pasirūpino, kad medžio drožėjai vietos valgykloje būtų sočiai maitinami.

Dešimčiai dienų planuota kūrybinė stovykla už-sitęsė visą mėnesį – rugpjūtyje prasidėjo, o baigėsi tik rugsėjyje. Petras Brazauskas ir Juozas Vyšniauskas su Zigmū Kubiliumi šios stovyklos metu kūrė rodykles-stogastulpius. Valerijonas Veitas ištašė skulptūrą, ku-rioje pavaizduotas tėvas, išleidžiantis į Vilnių mokslų siekti išsiruosusį sūnų. Jonas Pušinskas sukūrė stogas-tulpį su Simono Daukanto goreljefiniu portretu, Juo-zas Jankauskas ir Vaclovas Pocius – stogastulpį-skulp-tūrą, vaizduojantį botaniką Jurgį Pabrėžą, Juozas Vyšniauskas – skulptūras „Valstietis karys“, „Valstietis artojas“, Pranas Malūkas – lieptą per Šventosios upę.

Pirmosios skuodiškių medžio drožėjų kūrybinės stovyklos sėkmę daug kuo lėmė Valerijono Veito en-tuziazmas. Jis vienintelis turėjo respublikinių me-džio drožėjų seminarų dalyvio patirtį, tad visiems kitiems šioje kūrybinėje stovykloje buvo tarsi vado-vas, skolindavo ažuolo drožybai reikalingus įran-kius, kaltus, ne vienam meistrui juos ir nukaldino.

Nemenką medžio drožėjų patirtį tąsyk turėjo ir dar du stovyklos dalyviai – Petras Brazauskas ir Jonas Pušinskas. Saulutes, kitus metalinius daiktus

sukurtoms skulptūroms, kelio rodyklėms nukalė Ka-zimieras Krapauskas.“

Stovykloje-plenere sukurti stogastulpiai – pui-kus S. Daukanto ir J. A. Pabrėžos atminimo įamži-nimas. Nieko geresnio iki šiol čia nėra padaryta, tik kelias į sodybą sutvarkytas. Juo S. Daukanto vietas lankantys keliauninkai dabar ir suka, važiuodami į šio iškilaus žemaičio tėviškę.

Simono Daukanto portretas

Simono Daukanto nuotraukų nėra išlikę, tačiau jo veido autentišką portretą turime.

XIX a. vid. tarp Varniuose Motiejaus Valančiaus suburtų ano meto Lietuvos šviesuolių buvo ir iš tuometinės Raseinių apskrities Pakražantės dvaro kilęs vienas žymiausių XIX a. lietuvių dailininkų Jonas Zenkevičius (1825–1888), kuris kartais pasirašinėjusio Jono Žemaičio slapyvardžiu. Kaip tik jis yra 1850 m. sukurtas, iki šių dienų išlikusio ir plačiai naudojamo Simono Daukanto portreto auto-rius. Jam šį portretą užsakė nutapyti Ketūnų dvaro savininkas Vladislovas Narbutas – dailininko klāsės draugas iš Kražių gimnazijos laikų. Tais pačiais 1850 m. J. Zenkevičius nutapė ir Žemaičių vyskupo M. Valančiaus portretą. Šio dailininko autorystei priklauso ir 1857 m. sukurtas Antano Baranausko, apie 1882 m. nutapytas Alfredo Römerio atvaizdas, V. Narbuto paveldėtojų kolekcijoje buvę Tado Kosciuškos bei poeto Adomo Mickevičiaus portretai. Visus šiuos kūrinius Mykolas Brenšteinas paminėjo, aprašydamas 1910 m. tada J. Jokubauskiui priklausančią Ketūnų dvaro meno kolekciją.

J. Zenkevičiaus sukurtas S. Daukanto portretas dabar saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje ir yra vienintelis iki mūsų dienų išlikęs autentiškas ikonografinis S. Daukanto atvaizdas, kurį, tikėtina, J. Zenkevičius sukūrė pačiam S. Daukantui pozuojant. Šio portreto vaizdas, Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, buvo spausdinamas ant 100 litų nominalo banknotų.

S. Daukanto biblioteka ir jos likimas

S. Daukantas Vilniaus, Rygos, Peterburgo ir Varnių laikotarpiu sukaupė nemažą biblioteką. Knygas jis pirkdavo, gaudavo dovanų. Apie 1850-uosius parengė savo knygų katalogą, tačiau į jį įtraukė ne visus turėtus leidinius – tik 332.

1850 m., kai S. Daukantas iš Peterburgo išvyko į Varnius, tą biblioteką (bent jau vertingiausią jos dalį) parsivežė į Lietuvą. Einant metams sveikata silpo, nuolatinių pajamų, kurių dalį galėtų skirti bibliotekos turtinimui, buvo vis mažiau ir mažiau, tai, matyt, suprasdamas, jog artėja gyvenimo saulėlydis, ėmė žvalgytis, kas galėtų ta biblioteka toliau rūpintis. Dalį joje buvusių knygų jis tuo laikotarpiu padovanojo savo draugams, pažįstamiems, kuriems šie leidiniai buvo reikalingi, nemažai knygų, jam kilnojančių iš vienos vietos į kitą, galėjo žūti. Didelę dalį turėtų knygų ir asmeninių daiktų jis buvo palikęs savo sesers Anastazijos ir jos vyro Kazimiero Stanislovo Kaunackių sodyboje Kivylių kaime (Aleksandrijos sen., Skuodo r.). Visa tai Kaunackiai, jų palikuoniai saugojo ir po S. Daukanto mirties, net ir per lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis spaudos draudimo laikotarpį, o 1910 m. šioje sodyboje gyvenusi Anastazijos ir Kazimiero Stanislovo Kaunackių vaikaičio Ferdinando Juozapo Kaunackio šeima bei kiti giminaičiai turėtas S. Daukanto bibliotekos knygas perdavė tuo metu Vilniuje veikusiai Lietuvių mokslo draugijai. 1912 m. buvo sudarytas gautų knygų sąrašas. Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos interneto svetainėje „Proviencijos“ (adresas: <https://inx.lv/Jp1sn>) nurodyta, kad sąrašas apima 345 veikalus iš 563 tomų ir kad tai yra istorijos, teisės, politikos, literatūros, kalbotyros, geografijos, filosofijos, pedagogikos, religijos, medicinos, žemės ūkio, vaikų literatūros sričių veikalai.

Seniausios S. Daukanto bibliotekos knygos išspausdintos XVI amžiuje. Apie 120 leidinių yra lenkiški, daugiau kaip 70 – vokiški ir daugiau kaip 50 – lotyniški, po 33 yra prancūziškų ir rusiškų, apie 30 lietuviškų, po 4 graikiškų ir latviškų.

Kai 1910 m. knygos buvo perduotos Lietuvių mokslo draugijai, jai 1907–1927 m. vadovavęs Jonas Basanavičius (1851–1927) nenorėjo jas laikyti atskiru rinkiniu, tad knygas išskirstė po visą šios draugijos biblioteką, daugelį knygų priskyrė dubletams. Šiuo metu tai, kas yra likę iš S. Daukanto bibliotekos, saugoma Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekoje Vilniuje.

S. Daukantas retai kada knygose pasirašydavo, bet įrašų yra, net ir lotynų kalba: „Ex libris Simonis Dowkont“, „Ex libris S. Dowkonti“. Knygose galima rasti ir įrašytų leidinių kainų. Lietuvių mokslo

Lenkimuose 1993 m. pastatytas Simono Daukanto paminklas. Autoriai: skulptorius Regimantas Midvikis (1947–2015) ir architektas Adomas Skiežgelas. D. Mukienės nuotrauka

draugija, perėmusi S. Daukanto biblioteką, 1911 m. pagamino antspaudą (įrašas: „SIM. DAUKANTO“) ir juo pažymėjo visas S. Daukanto bibliotekos knygas.

Keletas knygų iš S. Daukanto bibliotekos, kurias jis padovanojo Žemaičių kunigų seminarijai (įrašai ne S. Daukanto ranka), ir keliolika rankraščių yra saugoma Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (F 110)³⁰.

Simono Daukanto atminimo įamžinimas

1930 m. rugsėjo 21 d. įamžinant Simono Daukanto atminimą Papilėje, miestelio aikštėje pastatytas 1928 m. skulptoriaus Vinco Grybo (1890–1941) sukurtas S. Daukanto paminklas, kuriam pinigų surinko Lietuvos pedagogai. Statula bronzinė, išlieta Berlyne. Ji stovi ant daugiau negu septynių su viršum metro aukščio postamento – keturkampės kolonos. S. Daukantas kairėje rankoje laiko „Lietuvos istoriją“, dešinėje rodo į gimtąją žemę. Kolonos priekyje yra užrašas: „*Simonas Daukantas, 1793–1864, tai tas mokytas vyras, kuris Lietuvių tautos praeičiai kelti, jų kalbai lietuvininti, jų tautinės dvasios ugne-*

lei kurstyti ir didingai ateičiai siekti sunkiuoju carojungo metu žemaitiškai prirašę daugybę knygų, per visą amžių švietė, kėlė savo tautą. Kartų kartoms prisiminti laisvos Lietuvos švietėjai mokytojai šiuo paminklu pagerbė jį 1930 met.“

Na o 1993-aisiais, minint S. Daukanto gimimo 200 metų jubiliejų, kitas monumentalus paminklas pastatytas Lenkimų miestelio centre. Jį už visuomenės paaukotas bei valdžios skirtas lėšas sukūrė skulptorius Regimantas Midvikis (1947–2015) ir iš Lenkimų krašto kilęs architektas Adomas Skiezgelas.

2021-ieji Lietuvos Respublikos Seimo buvo paskelbti Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos metais. Juos lenkimiškiai pažymėjo miestelio centre esančiame skverelyje, netoli S. Daukanto paminklo, pastatydami kraštiečio tautodailininko Jono Pušinsko iš medžio išdrožtą buvusių bičiulių – šios žemės didžiavyrių Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos ir Simono Daukanto – skulptūrą.

1990 m. Kaune atstatytas 1924 m. skulptoriaus Jono Zikaro sukurtas S. Daukanto paminklas.

Vilniaus universiteto senųjų rūmų komplekso vienas kiemelių yra pavadintas S. Daukanto vardu. Čia ant šiaurinės pastato sienos, viršum įėjimo į kiemelį, puikuoja skulptoriaus Romano Kazlausko (1937–2021) sukurtas S. Daukanto horeljefas (1979 m. autoriaus iniciatyva prie šios sienos buvo pritvirtintas šio horeljefo modelis, o 2011 m. jis pakeistas bronziniu).

Universiteto S. Daukanto kiemelį puošia ir čia puikiai prigijęs iš S. Daukanto gimtojo Kalvių kaimo 1979-aisiais, Universitetui švenčiant 400 metų įkūrimo sukaktį, atvežtas ažuolas.

Kitas šiam iškiliam žemaičiui skirtas meninis atminimo ženklas – to paties universiteto Šv. Jonų (Šv. Jono Krikštytojo ir šv. Jono apaštalo ir evangelisto) bažnyčioje. Tai skulptoriaus Gedimino Jokūbonio (1927–2006) sukurta ir 1979 m. prie bažnyčios sienos pritvirtinta S. Daukanto skulptūrinė lenta – horeljefas).

1984 m., kaip jau minėta, Skuodo rajono liaudies meistrai stogastulpiais papuošė S. Daukanto gimtąją sodybą ir šalia jos esantį Kalvių piliakalnį.

Nuo 1986 m. Papilėje (Akmenės r.) veikia Simono Daukanto memorialinis muziejus. Kalviuose (Skuodo r.) – ekspozicijos, skirtos S. Daukantui ir jo bičiuliui J. A. Pabrėžai.

Lietuvoje yra sukurta ir nemažai Simono Daukanto biustų, portretų, kurie puošia įvairių institucijų prieigas bei interjerus.

1989 m. tada dabartinės Skuodo rajono Lenkimų seniūnijos teritorijoje veikęs rajono Lenkimų parodomasis-atraminis tarybinis ūkis įsteigė Simono Daukanto premiją. 1995–2003 m. ją administruavo Lenkimų seniūnija, o nuo 2003 m. – Skuodo rajono savivaldybės administracija. Premija kas du metai skiriama už ryškiausius lietuvių grožinės literatūros kūrinius, istorinius tyrinėjimus, susijusius su S. Daukanto gyvenimu ir darbais bei jo gyventu istoriniu laikotarpiu, taip pat ir žmonėms, savo darbais, kilniais poelgiais garsinantiems kraštą Lietuvoje bei užsienyje.

S. Daukanto vardu Lietuvoje yra pavadinta nemažai mokyklų, gatvių. Aikštei, esančiai Vilniuje, priešais Lietuvos Respublikos Prezidentūros pastatą, 1989 metais suteiktas S. Daukanto vardas.

Svarbiausi S. Daukanto darbai

S. Daukantas istorinių tyrinėjimų, literatūrinės veiklos ėmėsi dar studijuodamas. 1822 m. jis parašė pirmąją istorijos veikalą lietuvių kalba – „Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių“ (kitas nuorašo variantas yra 1833 m. datuotas „Darbai lietuvių ir žemaičių“), kuris buvo išspausdintas tik 1929 m. Kaune, praėjus dešimčiai metų po to, kai šios knygos rankraštis buvo rastas Veprių dvaro bibliotekoje.

- „Istorija žemaitiška“. Tai didžiausias šio autoriaus darbas. Jis parašytas apie 1836–1838 m., pirmą kartą išspausdintas 1893–1897 m. pavadinimu „Lietuvos istorija“, 1995 m. skaitytojus pasiekė jos pakartotinis leidimas.

- „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“. Išspausdintas Peterburge 1845 metais. Kai kurie tyrinėtojai šį veikalą vadina savotiška senųjų lietuvių kultūros istorija, turinčia utopinio žanro ypatumų. Tai vienintelis didelės apimties S. Daukanto darbas, kuris išleistas autoriui esant gyvam. Jį S. Daukantas pasirašė Jokūbo Laukio slapyvardžiu. XIX a. pab.–XX a. pr. šio leidinio fragmentų į lenkų kalbą išvertė R. Podbereskis. 1850 m. jie išspausdinti Vilniuje leistame „Rocznik Literacki“.

- „Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje“ (parašytas 1850 m., dalis jo išspausdinta 1893 m., perdirbinys – 1899 m.).

- „Pasakojimas“, „Darbai“ ir „Būdas“ išspausdinti

1976 m. išleistame S. Daukanto „Raštų“ pirmajame tome. Šiuose darbuose S. Daukantas, apibūdindamas lietuvių tautą, laikosi demokratinio požiūrio ir jai priskiria visus gyventojus (luominį elitą ir liaudį), kuriuos vienija kalba ir kultūros bendrumas.

- „Dainės žemaičių“ ir „Pasakos masių“ pirmą kartą išleistos 1846 m. Peterburge. Visas S. Daukanto tautosakos rinkinys (du tomai) Vilniuje išleistas 1983–1984 m. pavadinimu „Žemaičių tautosaka“. Jame paskelbti S. Daukanto ir jo talkininkų (jų buvo apie 50) užrašyti lietuvių dainuojamosios ir pasakojamosios tautosakos kūrinių. S. Daukantas yra parengęs ir liaudies poezijos rinkinį.

- 1837 m. S. Daukantas parašė ir išleido lietuvių švietimo reikalams skirtą „Prasmą lotynų kalbos“ (1837), „Epitome Historiae Sacrae“ (1838 m.; pridėtas lotynų-lietuvių kalbų žodynėlis), „Abėcėlę lietuvių, kalnėnų ir žemaičių kalbos“ (1842 m., ją pakartotinai bandyta išleisti 1849 m. ir 1864 m.).

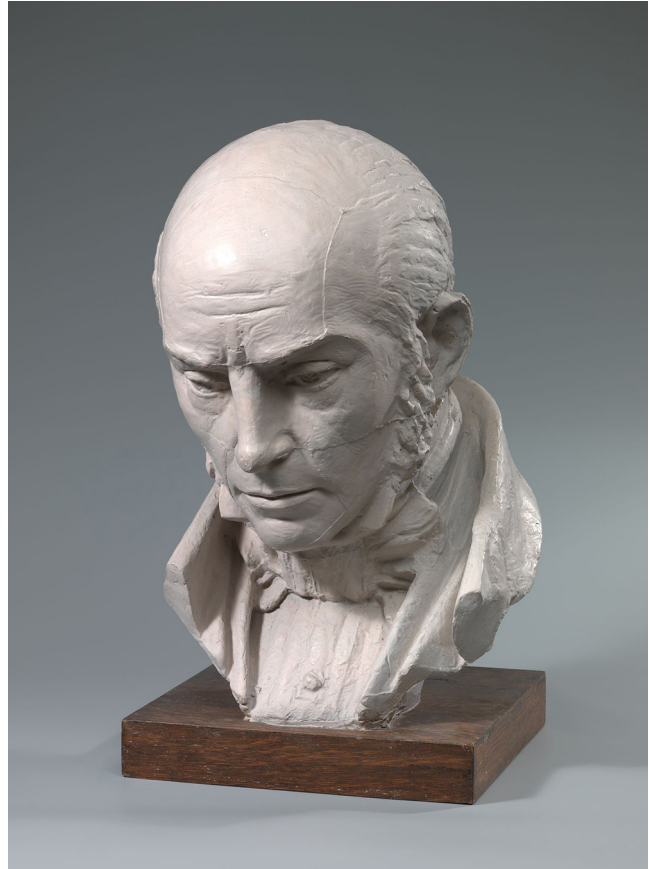
- Iš vokiečių kalbos išvertė J. H. Campe's „Rubinaičio Peliūzės gyvenimą“ (1846 m.), iš lotynų kalbos – Fedro „Pasakas Fedro“ ir K. Nepoto „Gyvatas didžiųjų karvaidų senovės“, Marko Justino „Istoriją“. Šie vertimai išspausdinti S. Daukanto knygoje „Vertimai ir sekimai“ (1984 m.).

- 1847–1854 m. spaudai parengė valstiečiams skirtas iš kitų kalbų į lietuvių kalbą išverstas 7 ūkinių patarimų knygeles. Jose rašoma apie pievininkystę, sodininkystę, bitininkystę, miškininkystę, tabako, apynių auginimą ir priešgaisrinę apsaugą.

1955 m. Valstybinė grožinės literatūros leidykla nudžiugino S. Daukanto rinktinių „Raštų“ knyga, 1976 m. „Vagos“ leidykla – S. Daukanto „Raštų“ dviem tomiais. 1983–1984 m. išleisti du „Žemaičių tautosakos“ tomiai, 1984 m. – rinktiniai „Raštai“, tais pačiais metais – „Vertimai ir sekimai“, 1995 m. skaitytojus pasiekė du veikalo „Istorija žemaitiška“ tomiai, 1996 m. – nauji S. Daukanto „Raštai“, 1993–1996 m. – trys S. Daukanto „Didžiojo lenkų-lietuvių kalbų rankraštinio žodyno“ tomiai.

Paskutiniaisiais dešimtmečiais sulaukta ir nemažai tokių S. Daukanto darbų leidimų kaip „Būdas senovės lietuvių kalnėnų ir žemaičių“, „Žemaičių pasakos“, „Anksti rytą keliau“, „Lietuvos girios senovėje“, kt.

Rašydamas knygas S. Daukantas į lietuvių kalbą įvedė nemažai naujadarų, dalį kurių plačiai naudo-

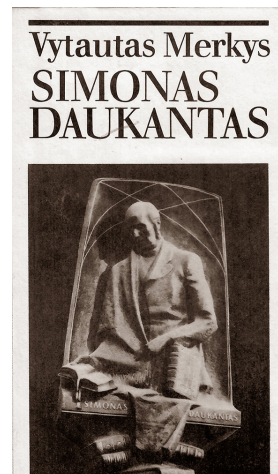
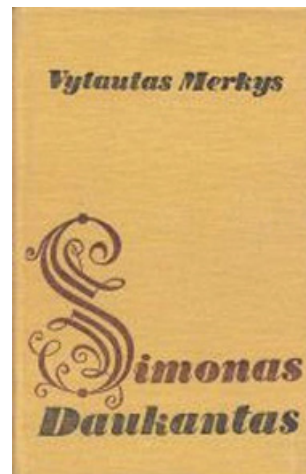
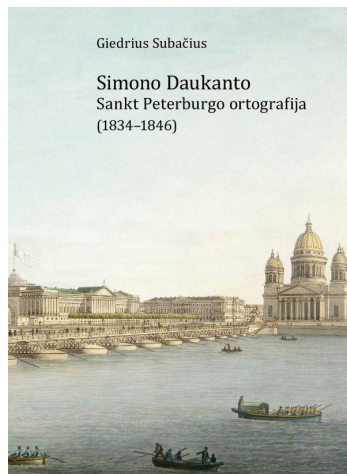
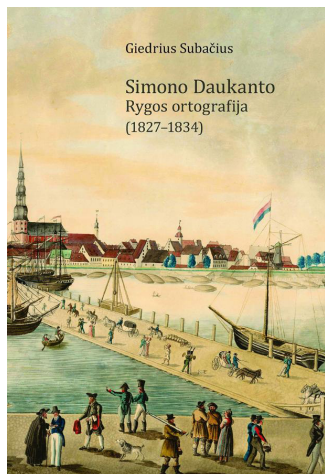

Simonas Daukantas. Autorius – skulptorius Vincas Grybas. 1930 m. Kūrinys saugomas Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje, LNDM S 1003. Nuotraukos iš www.limis.lt

jame ir šiandien. Tai žodžiai *vaistininkas, laikrodis, vietovė, prekyba, būdvardis, dantiniai, lūpiniai, nosiniai* (riebalsiai) ir kt.

Svarbi S. Daukanto rašytinio palikimo dalis yra ir įvairūs istorinių šaltinių nuorašų rinkiniai, straipsniai lietuvių kalbos temomis, užrašų knygos, laišakai. 1996 m. S. Daukanto „Raštuose“ paskelbti jo rašyti laišakai lenkų-lietuvių istorikui, tautosakos ir kultūros tyrinėtojiui, archeologui, inžinieriui architektui Teodorui Narbutui (1787–1864).

S. Daukantas savo darbus dažniausiai pasirašinėdavo slapyvardžiais. Jų turėjo keliolika, tarp jų: K. W. Myle, Jokub's Laukys, J. Dewinakis, Motiejus Szauklys, Jonas Girdenis, S. Tiewelis. Slapyvardžius jis pasirinkdavo neatsitiktinai – dalis jų atkartoja jo pažįstamų ir artimų žmonių pavardes. Kalbininkas G. Subačius yra pažymėjęs, kad S. Daukantas nemėgo viešumo. Slapyvardžiai jam padėdavo išvengti ir nuolatinio carinės cenzūros dėmesio, be to, yra plačiai paplitęs teiginys, kad S. Daukantas, pasirašinėdamas slapyvardžiais, norėjo sudaryti įspūdį, jog Lietuvoje yra daug literatų, mokslo žmonių.

2018 ir 2021 m. Vilniuje išleistų Giedriaus Subačiaus knygų „Simono Daukanto Rygos ortografija (1827–1834)“ ir „Simono Daukanto Sankt Peterburgo ortografija (1834–1846)“, bei Vytauto Merkio knygos „Simonas Daukantas“ (Vilnius, 1972 m. ir Vilnius, 1991 m.) viršeliai

Mokslininkų ir kitų autorių darbai apie Simoną Daukantą

Simono Daukanto gyvenimas ir jo darbai jau daugiau negu pusantro šimto metų sulaukia didelio tyrinėtojų dėmesio. Daug įdomaus ir naudingo apie S. Daukantą sužinome skaitydami Egidijaus Aleksandravičiaus, Vaclovo Biržiškos, Romos Bončkutės, Domo Būtėno, Vandos Daugirdaitės-Sruogienės, Mečislovo Davainio-Silvestraičio, Zenono Ivinskio, Jono Jablonskio, Augustino Janulaičio, Petro Joniko, Juozo Jurginio, Vytauto Jurgučio, Vidos Girininkienės, Juozo Girdzijausko, Kazio Grigo, Petro Kalniaus, Zigmunto Kiaupos, Jono Kruopo, Jurgio Lebedžio, Meilės Lukšienės, Vinco Maciūno, Vytauto Merkio, Jono Repšio, Brigitos Speičytės, Giedriaus Subačiaus, Jono Šliūpo, Antano Tylos, Vinco Trumpos, Eduardo Voltero, Sauliaus Žuko bei kitų autorių tekstus.

S. Daukanto rašto darbų tyrinėjimų srityje paskutiniaisiais metais daugiausiai yra nuveikęs lietuvių kalbininkas, humanitarinių mokslų daktaras Giedrius Subačius, kuris yra ir 1999 m. Vilniuje pradėto spausdinti tęstinio lietuvių filologijos mokslo darbų leidinio „Archivum Lithuanicum“ įkūrėjas bei vyriausiasis redaktorius. 1993–1996 m. G. Subačius spaudai parengė ir išleido tris S. Daukanto „Didžiojo lenkų-lietuvių kalbų rankraštinio žodyno“ tomus: I – 1993 m. (A–M raidės); II – 1995 m. (N–P); III – 1996 m. (R–Ž). 2018 m. išspausdinta didelės apimties G. Subačiaus monografija „Simono Daukanto Rygos ortografija (1827–1834)“, kurioje analizuojama Simono Daukanto Rygos laikotarpio

(apie 1823–1834) lietuviškų rankraščių, ypač „Istorija žemaitiškai (1831–1834)“, rašyba. Kaip pažymi knygos leidėjai, atlikdamas šį darbą knygos autorius nustatė, „*kokios buvo ortografijos varijavimo tendencijos, priežastys, identifikuoti jos keitimo šaltiniai, įvertintos Daukanto politinės pažiūros ir jų atspindys rašybos modifikacijose, nusakyta ortografijos reikšmė rekonstruojant kultūrinės politinės aspiracijas – vienyti dvi lietuvių kalbos rašybos tradicijas – Rytų Prūsijos ir Lietuvos. Derinant Daukanto naudoto popieriaus ir jo vandenženklų tyrimus su rekonstruota santykinė rašybos kitimų chronologija, tiksliau datuoti didesnieji Daukanto rankraščiai („Istorija žemaitiškai“, „Rubinaičio Peliūzės gyvenimas“, „Gyvatos didžiųjų karvaidų“). Identifikuoti esami Daukanto redagavimo sluoksniai ir apytikslis jų laikas.*“

G. Subačius šioje knygoje pažymi, kad „*Per ilgą kūrybinį gyvenimą Daukantas dažnai, vos ne nuolatos kaitaliojo ortografiją, bet niekada – kalbos ideologijos. Pasirinkta ideologija jam buvo svarbiau už ortografiją, ortografija derinta prie pirmosios. Daukantui buvo svarbu skleisti žinią, kad storiausias kieno nors lietuviškai parašytas sekuliarus veikalas, „Lietuvos istorija“, apskritai egzistuoja ir yra pilnas lietuvių kalbos.*“

2021 m. išleista antroji G. Subačiaus knyga apie Simono Daukanto rašybą – leidinys „Simono Daukanto Sankt Peterburgo ortografija (1834–1846)“, kuriame yra nurodoma, jog tam tikroms S. Daukanto rašybos pateikimo formoms įtaką darė jo žemietis J. A. Pabrėža. Knygos anotacijoje rašoma, kad joje yra atskleistas ir „*platus bendras kultūrinis Daukanto darbas su Motiejumi Valančiumi Sankt*

Peterburge – ten jie buvo susikūrę praktinę Žemaičių akademiją, kartu dirbo prie žemaitiškų istorinių, religinių ir smulkiosios tautosakos tekstų“.

Tarp svarbiausių paskelbtų G. Subačiaus straipsnių apie S. Daukantą yra tokios jo publikacijos kaip „Simono Daukanto Margumynų rankraščio atkarpų „Vocabularium“, „Mythologie universelle“ genezė“, *Senoji Lietuvos literatūra*, 48, 2019, p. 37–71; „Simono Daukanto nebaigto antrojo dainų pėdelio pluoštų ortografija ir datavimas“, *Senoji Lietuvos literatūra*, 57, 2024, p. 197–220; Ko nežinome apie Daukantą“, *Kultūros barai*, nr. 6, 2021, p. 80–86; „Pirmosios Simono Daukanto knygos Prasma lotynų kalbos (1837) raidės <I, J>, <i, j> ir jų rinkėjai“, *Archivum Lithuanicum*, nr. 21, 2019, p. 193–208; Pēteris Vanags, „Žodis valstybė – Simono Daukanto pasiskolintas latvizmas.“ (apie 1828–1834)“, *Archivum Lithuanicum*, nr. 18, 2016, p. 337–372; „Simono Daukanto Istorijos žemaitiškos (1828–1834) rašybos lūžiai: diakritikai, geminatas, digrafai“, *Archivum Lithuanicum*, nr. 18, 2016, p. 135–220; „Simono Daukanto Patarlių ortografijos lūžis Sankt Peterburge“ (~1838–1841)“, *Archivum Lithuanicum*, nr. 22, 2020, p. 131–216; „Simono Daukanto 1846 m. spaudinio *Gyvatų didžiųjų karvaidų* ortografija. Palimpsestinės raidės“, *Archivum Lithuanicum*, nr. 25, 2023, p. 195–270; „Simono Daukanto bendradarbiavimo su Mikalojumi Akelaičiu rankraščiai (1858–1859, 1860–1864)“, *Archivum Lithuanicum*, nr. 26, 2024, p. 169–234.

Kai kas – ir nuo savęs

„Simonas Daukantas savo gimimu prie Kalvių piliakalnio ir amžinąją poilsio vietą ant aukšto Papilės piliakalnio kairiajame Ventos krante nuolatos kviečia mus grįžti prie tautos valstybingumo šaknų, ragina nepamiršti Lietuvos valstybės iškilimo ir žlugimo istorijos, mokytis iš jos, daryti reikiamas išvadas.“ Tai 1829-aisiais šeimą sukūrusios S. Daukanto sesers Anastazijos Daukantaitės-Kaunackienės ir jos vyro Kazimiero Stnislovo Kaunackio giminės istorijos tyrinėtojo skuodiškio žurnalisto, knygų autoriaus, tautodailininko Juozo Vyšniausko žodžiai. Tiems, kas kilęs iš S. Daukanto gimtųjų vietų, S. Daukanto vardas – tai ir kvietimas bent mintimis vis sugrįžti į tą žemę, kurioje prasidėjo jų gyvenimo kelias.

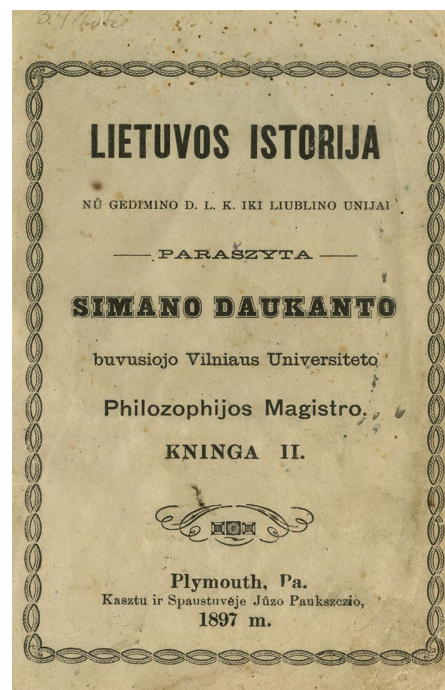
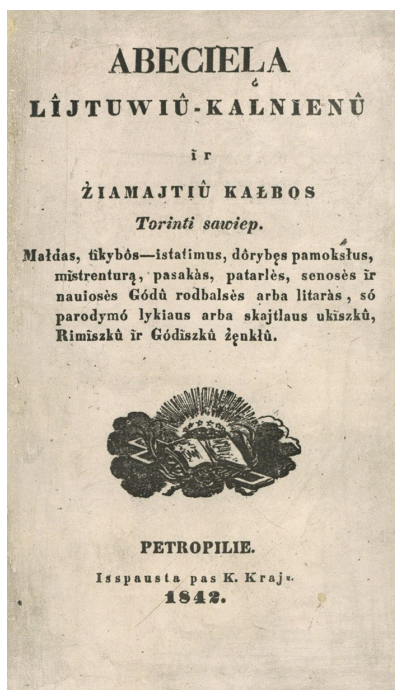
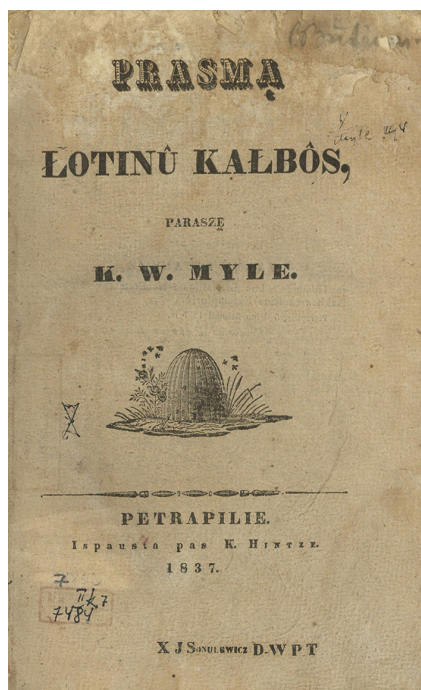
Kai kalba pasisuka apie tai, kad S. Daukanto

Simono Daukanto horeljefas (epitafinė lenta) Vilniaus Šv. Jono bažnyčioje. Skulptorius Gediminas Jokūbonis. Nuotrauka iš RKIC archyvo

tėvas buvo Jurgis Daukantas, bent jau man asmeniškai atminty išskyla prie į Baltiją įtekančios Žemaičių Šventosios, tarp šiandien jau beveik sunykusių Kalvių, Večių ir Litvinių kaimų dunksantis gūdas Kalvių miškas. Rudenį į jį pasukdavome kartu su mama. Namo dažniausiai sugrįždavome vos patempdamos pilnus krepšius grybų, kartais ant mamos nugaros dar ir didžiulė kuprinė pūpsodavo. Laikas buvo toks, kad tėvai, norėdami išmaitinti gausią šeimą, iš gamtos stengdavosi paimti tai, ką ji šio krašto žmonėms duodavo.

Tas Kalvių miškas tada buvo tamsus, klaidus ir pritvinkęs drėgmės. Mažas malonumas brautis pro jį, bet čia grybais kvepėdavo vos įžengus į jį. Kiek prisimenu, raudonviršiais, baravykais jis niekada nelepindavo, bet užtat kazlėkų, guotelių, įvairių rūšių piengrybių, ūmėdžių gausa dažną rudenį džiugindavo. Kartais jie čia augdavo ne tik grupėmis, bet ištisais tiltais. Pasilenki ir pjauni neatsitiesdamas. Mama grybus gerai pažinojo. Jei valgomas, gardus, pro šalį nepraeidavo. Rudenį namuose visada pilna didžiulė medinė statinė jų būdavo prisūdoma, tad dažną žiemą grybų mūsų šeimai ilgai užtekdavo.

XIX a. išspausdintų Simono Daukanto knygų viršeliai, tituliniai puslapiai: „Prasmą totinų kalbos. Paraszę K.W. Myle, išspausdinta H. Hincės 1837 m. Petrapilyje. Knyga saugoma Lietuvos švietimo muziejuje, LŠM II K 7484; „Abeciela lijtuvii kalnienu ir žiamajtiu kalbos torinti sawiep“. Išspausdinta 1842 m. K. Krajaus spaustuvėje Petrapilyje. Saugoma Lietuvos švietimo muziejuje, LŠM II K 3907; „Lietuvos istorija nuo Gedimino L. D. K. iki Liublino unijai“. Išspausdinta 1897 m. Pli-mute (JAV), saugoma Akmenės krašto muziejuje, AkKM Sp SP 120 Nuotraukos iš www.limis.lt

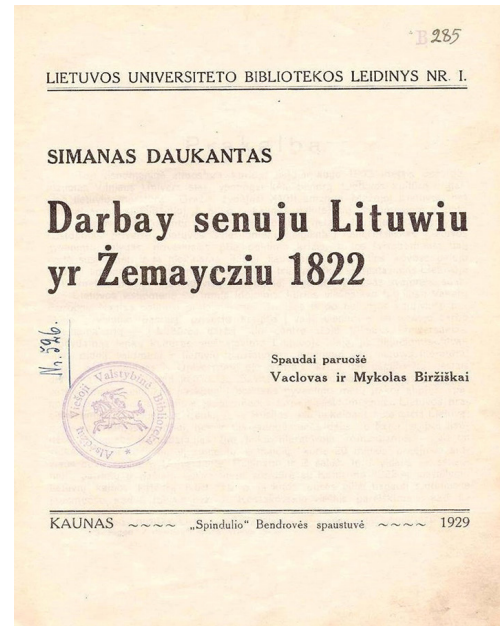
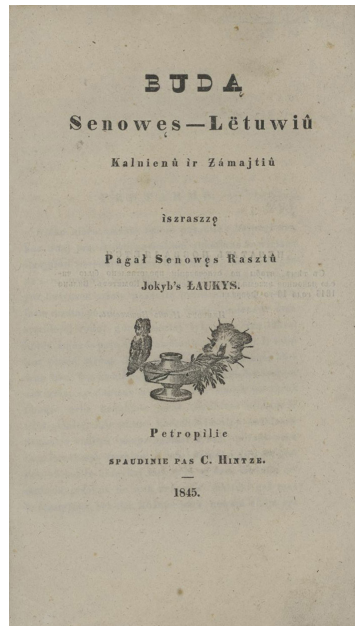
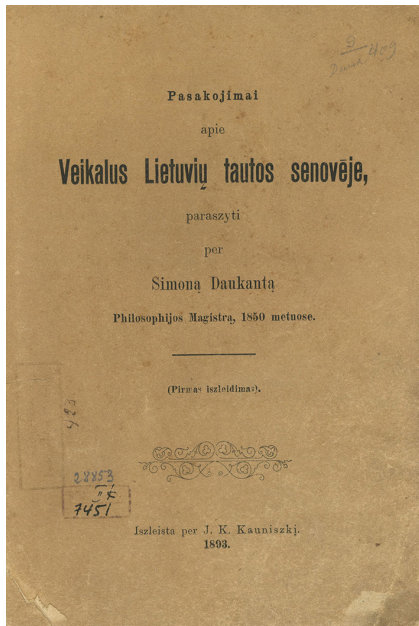
Kito tikslo klampoti po tą visada drėgną, grioviais išvogtą Kalvių mišką nei rudenį, nei kitu metų laiku nebūdavo reikalo, tačiau į Kalvius su tėvais dažnai nuvažiuodavome. Paskutinis sustojimas būdavo Simono Daukanto tėviškės sodyba. Iš pradžių čia lankydavome dėdę Kazimierą – taip tėvelis, o kartu ir mama buvusį šios sodybos šeimininką Kazimierą Prušinskį (1890–1980) vadindavo. Tėvelis buvo gimęs Narvydžių kaime, vėliau augęs Kalviuose. Jo mama – iš Kalvių kilusi Ona Prušinskaitė-Ramonienė, dar būdama labai jaunutė nutekėjusi į Narvydžius, o vyrui mirus, su vaikais sugrįžusi į gimtuosius Kalvius. Tad mums, kol maži buvome, viskas atrodė aišku – tas aukštas, iškalbus ir malonus, į Simono Daukanto tėviškę atvykstančius turistus pasitinkantis ir juos globojantis, mus svetingai sutinkantis vyriškas Kazimieras – tėvelio dėdė. Kad jis dar ir šioje sodyboje gimusio iškilaus istoriko S. Daukanto tolimas giminaitis, sužinojau jau mokydamasi Lenkimų vidurinėje mokykloje. Iš jos į Kalvius moksleivių ekskursijas veždavo. Tai prasidėjo po to, kai 1965 m., baigusi studijas, į Lenkimų vidurinę mokyklą dirbti atvyko lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Stefanija Martišauskaitė, vėliau ištekėjusi už Kazimiero Anužio. Šiandien apie ją nei interneto platybėse, nei

knygose daug informacijos nerasi, o tada Lenkimuose ji, kaip dabar yra įprasta sakyti, buvo tikra žvaigždė – ne tik gražuolė, bet ir Mokytoja iš didžiosios raidės. Dirbdama Lenkimuose ji pradėjo gaivinti šio krašto žmonių atmintį apie S. Daukantą ir nutiesė pažinimo kelią į jo tėviškę. Jos didelio rūpesčio dėka S. Daukanto tėvų sodyboje buvo atnaujinta jau baigianti sunykti klėtelė, joje įrengtas muziejukas, kieme pastatytas paminklinis akmuo, informuojantis, kad čia 1793 m. gimė pirmasis lietuvių kalba rašęs ir knygas leidęs istorikas Simonas Daukantas.

Kazimieras Prušinskis – apie 1797 m. gimusios S. Daukanto sesers Onos, kuri 1815 m. ištekėjo už Juozapo Prušinskio, buvo savo tėvų karšintoja bei ūkio paveldėtoja, proprovaikaitis, t. y. Ona Daukantaitė-Prušinskienė ir Juozapas Prušinskis buvo K. Prušinskio proseneliai.

Gyvendami santuokoje Ona ir Juozapas Prušinskiai susilaukė penkių sūnų ir dviejų dukterų. Tokia informacija pateikta 1844 m. Lenkimų dvaro inventoriuje, tačiau dar buvo ir šeštas sūnus – 1816-aisiais gimęs ir tais pačiais metais miręs Juozapas. Išaugo septyni vaikai: Juzefa, Rozalija, Pranciškus, Jurgis, Aleksandras, Juozapas ir Leonas.

Baigusi vidurinę mokyklą, kol dar buvo gyva mano pačios mama, buvau pradėjusi sudarinėti savo

XIX a. išspausdintų pirmųjų Simono Daukanto knygų viršeliai, tituliniai puslapiai: „Pasakojimai apie veikalus lietuvių tautos senovėje, parašyti per Simoną Daukantą Philosophijos Magistrą, 1850 metuose (Pirmas išleidimas)“. J. K. Kauniškio išspausdinta 1893 m. Knyga saugoma Lietuvos švietimo muziejuje, LŠM II K 7451; „Budą senovės – lėtuvių kalnienų ir Žemajtių išrašę pagal senovės rasztų Jokyb's Laukys“, išspausdinta 1845 m. Knyga saugoma Lietuvos nacionaliniame muziejuje, LNM R 26357; „Darbay senuju Lituviu yr Žemaycziu 1822“. Išspausdinta 1897 m. Plimute (JAV). Knyga saugoma Akmenės krašto muziejuje, AkKM Sp SP 1923. Nuotraukos iš www.limis.lt

giminės genealoginį medį. Sugrįžti prie šio darbo atsirado galimybė tik praėjus keturiems dešimtmečiams. Paskutiniaisiais metais, kai tame genealoginiame medyje atsirado apie 5 tūkstančiai pavardžių, tarp kitų giminių šakų išryškėjo ir didžiulė Daukantų-Prušinskių giminės šaka. Tikiuosi, kad ją dar pavyks papildyti ir patikslinti, tačiau jau dabar matosi, kaip einant metams tas medis šakojosi ir jame atsirado labai daug šakelių. Vieną jų – jau minėto Onos ir Juozapo Prušinskių sūnaus Leono Prušinskio, kuris buvo vedęs Rozaliją Plaušinytę. Kartu su kitais vaikais jie turėjo dukrą – jau minėtą Oną Prušinskaitę, kuri išteikėjo už Antano Ramono (Ona buvo jo antroji žmona) ir susilaukė 5 vaikų (Jadvygos, Justino, Juozapo, Konstantino ir Prano/Jono). Konstantinas (1923–1975) – mano tėtis, tad mano močiutei Onai Prušinskaitei-Ramonienai Simono Daukanto sesuo Ona Daukantaitė-Prušinskienė buvo močiutė. Tai, kad jos giminės kraujas dar teka ir mano kūnu, rodo ir 2025 m. *Myheritage* komandos atlikti mano DNR tyrimai. Jie parodė, kad JAV gyvenanti, *Myheritage* DNR tyrimus taip pat pasidariusi ir *Myheritage* portale <https://www.myheritage.lt/> savo šeimos genealoginį medį sukūrusi Regina Kaunas Aldhurst yra mano 3–4 kartos pusserė. Na o jos senelio – Skuodo rajono Aleksandrijos

seniūnijos Kivylių dvarelyje gimusio ir ten mirusio medicinos gydytojo, visuomenės veikėjo, knygnešio Ferdinando Juozapo Kaunackio močiutė yra kita S. Daukanto sesuo – jau minėta, į Kivylių kaimą nutekėjusi Anastazija Daukantaitė-Kaunackienė (1799–1880). JAV 2025 m. viduryje dar gyveno ir Reginos Kaunas Aldhurst sesuo Ramona, jų teta Zita, jos žino savo ištakas, dar susikalbėdavo lietuviškai.

Kaunackių giminės istoriją yra plačiai išnagrinėjęs, dvi su tuo susijusias knygas („Dvaras prie Aleksandrijos: Kaunackiai – garbinga Simono Daukanto giminės šaka“ ir „Vargo pelės ainiai“) parašęs bei išleidęs, apie 2010 m. buvusią Kaunackių dvarelio sodybą Kivyliuose nusipirkęs, čia išlikusį gyvenamąjį namą pradėjęs renovuoti Juozas Vyšniauskas. Tose knygose yra pateikta išsami informacija ir apie Anastazijos Daukantaitės-Kaunackienės palikuonius.

Daugėja žinių ir apie kitus Jurgio Daukanto ir Kotrynos Odinaitės-Daukantienės (Jaušienės) palikuonius. Didžioji jų dalis savo gyvenimus kūrė arti Simono Daukanto gimtųjų Kalvių – aplinkiniuose Lenkimų, Sriaupių, Žirnikų, jau išnykusių Margių, Večių kaimuose, Lenkimų miestelyje, bei kiek toliau – Mosėdyje, Igariuose, Šaučiuose, Baidotuose, o kita dalis XX a. pasklido kur kas plačiau – pasiekė ir Kretingą, Klaipėdą, Uteną, Rokišk-

XIX a. II deš. iš obels šakų Simono Daukanto padaryta kėdė, ant kurios jis yra sėdėjęs. Saugoma Šiaulių „Aušros“ muziejuje, SAM E-B3181. Nuotrauka iš www.limis.lt

kį, Kauną, Vilnių, o dabar – jau ir įvairias užsienio šalis. Daugelis jų šiandien jau ne tik Daukantų ir Prušinskių pavardes nešioja. Tie, kas išvyko gyventi į užsienį, dažnai lietuviškas pavardes, kad svečioje šalyje jas būtų paprasčiau naudoti, ištarti, susitrumpino ar dar kitaip pasikeitė, kurdami savo šeimas, įgijo dar kitokias. Tad šiandien, tyrinėdamas, kas iš giminių gyvena JAV, Vokietijoje, Jungtinėje Karalystėje ar dar kitur, randi pavardes, kurios, atrodo, nieko bendro neturi su Daukantais ir Prušinskiais.

Nepaisant to, kad XVIII–XX a. Lenkimų, Mošėdžio, Skuodo parapijose Prušinskių gyveno daug, mažiausiai duomenų apie S. Daukanto sesers Onos Daukantaitės vyro Juozapo Prušinskio giminės ištakas, nes neturima žinių iš kur J. Prušinskis atkeliavo į Kalvius, kas buvo jo tėvai, broliai, seserys. Tad, kai ieškai informacijos apie Onos Daukantaitės vyrą Juozapą Prušinskį, neaišku, kokių bažnyčių metrikų knygose jos ieškoti.

Daugelio Lenkimų parapijoje gimusių, gyvenusių Daukantų ir Prušinskių giminės narių yra palai-

dota Lenkimų miestelio kapinėse. Ne visų jų antkapiniai paminklai yra išlikę, ant kai kurių ir esančių trūksta gimimo bei mirties datų, ne visos pavardės nurodytos ir įvairias giminių paieškas palengvinančiame skaitmeniniame portale <https://cemety.lt/>.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. Egidijus Aleksandravičius, *Kultūrinis sąjūdis Lietuvoje 1831–1863*, Vilnius, 1989, p. 75–76, 85–86.
2. Mykolas Biržiška, „Simano Daukanto biblioteka“, *XXVII knygos mėgėjų metraštis*, t. 2, Kaunas, 1937, p. 59–70.
3. Juozas Girdzijauskas, „Žemaičių kultūriniai sambūriai XVI–XIX a.“, *Knygų serija „Žemaičių praeitis“*, kn. 8, Vilnius, 1998, p. 151–166.
4. Augustinas Janulaitis, „Simanas Daukantas. Jo gyvenimas, darbai ir vargai (1793–1864)“, *Lietuvių tauta*, 1913, t. 2, sąs. 2, p. 244–284.
5. Benjaminas Kaluškevičius, Kazys Misius, *Joniškio kraštas; Lietuvos knygnešiai ir daraktoriai 1864–1904*, Vilnius, 2004.
6. Vincas Kisarauskas, *Lietuvos knygos ženklai. 1518–1918*, Vilnius, 1984, p. 42.
7. Jurgis Lebedys, *Simonas Stanevičius*, Vilnius, 1955.
8. Jurgis Lebedys, „Simano Daukanto biblioteka“, *Lietuvių literatūros instituto darbai*, t. 1, Kaunas, 1947, p. 51–72.
9. Elmantas Meilus, „Apie Daukantų giminę“, *Lietuvos atgimimo istorijos studijos*, 5, 1993, Vilnius, p. 8–49.
10. Vytautas Merkys, *Simonas Daukantas* [antras papildytas leidimas], Vilnius, 1991.
11. Vytautas Merkys, „Simono Daukanto globėjas kun. Ignotas Vaišvila“, *Papilė, I dalis* [knygų serija „Lietuvos valsčiai“], 2004, p. 961–974.
12. Vytautas Merkys, „Simonas Daukantas“, *Vissuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://www.vle.lt/straipsnis/simonas-daukantas/>.
13. Giedrius Subačius, „Ko nežinome apie S. Daukantą“, *Kultūros barai*, 2021, nr. 6, p. 80–86.
14. Žaltys, *Vienybė lietuviui* (Kaunas), 1892, nr. 12, p. 137.
15. Żongołłowicz B., „O Symone Dowkoncie notatka“, Lietuvos mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštynas, SD 91, l. 1.
16. Saulius Žukas, *Simonas Daukantas*, Kaunas, 1988.
17. CVIA, f. 567, ap. 2, b. 206, l. 160–161, 190.
18. CVIA, f. 380, ap. 122, b. 11, l. 250.

19. CVIA, f. 721, ap. 1, b. 777, l. 18.

20. Literatūros ir laisvųjų menų fakulteto 1805–1817 m. posėdžių protokolų knyga, CVIA, f. 721, ap. 1, b. 1113, l. 110–111.

21. *Lietuvių enciklopedija*, t. 4, Bostonas, 1954, p. 363–366.

22. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 4, Vilnius, 2003, p. 529–530.

Vida Girininkienė, „Simono Daukanto epocha“, *Lituanistikos mokykla*: <https://inx.lv/JpizM> (žr. 2025-10-20).

IŠNAŠOS:

¹ Pasak istoriko E. Meilaus, tikėtina, kad Lenkimuose altaristu dirbęs S. Lopacinskis (apie 1745–1814) galėjo būti S. Daukanto mamos Kotrynos Odinaitės-Daukantienės (Jaušienės) mamos brolis.

² Augustinas Janulaitis, „Simanas Daukantas. Jo gyvenimas, darbai ir vargai (1793–1864)“, *Lietuvių tauta*, 1913, t. 2, sąs. 2, p. 244–284.

³ Žaltys, *Vienybė lietuvių* (Kaunas), 1892, nr. 12, p. 137.

⁴ Vytautas Merkys, *Simonas Daukantas* [antras, papildytas leidimas], Vilnius, 1991, p. 13–14.

⁵ *Ten pat*, p. 14–15.

⁶ Dieveris – vyro brolis.

⁷ Giedrius Subačius, „Ko nežinome apie S. Daukantą“, *Kultūros barai*, 2021, nr. 6, p. 80–86.

⁸ Dirbtinė asmenybė.

⁹ Giedrius Subačius, „Ko nežinome [...]“.

¹⁰ CVIA, f. 567, ap. 2, b. 206, l. 160–161.

¹¹ *Ten pat*, l. 161, 190.

¹² Żongołłowicz B., *O Symone Dowkoncie notatka*, Lietuvos MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštynas (toliau – LIBR), SD 91, l. 1.

¹³ CVIA, f. 721, ap. 1, b. 777, l. 18.

¹⁴ VUB, f. 2(KC), b. 103, l. 34.

¹⁵ *Literatūros ir laisvųjų menų fakulteto 1805–1817 m. posėdžių protokolų knyga*, CVIA, f. 721, ap. 1, b. 1113, l. 110–111.

¹⁶ Jurgis Lebedys, *Simonas Stanevičius*, Vilnius, 1955.

¹⁷ Juozas Girdzijauskas, „Žemaičių kultūriniai sambūriai XVI–XIX a.“, *Knygų serija „Žemaičių praeitis“*, 8, Vilnius, 1998, p. 151–166.

Stogastulpis Simono Daukanto gimtojoje sodyboje Kalviuose, skirtas istoriko atminimui įamžinti. 1984 m. Autorius – Jonas Pušinskas. Nuotrauka iš RKIC archyvo

¹⁸ Elmantas Meilus, „Apie Daukantų giminę“, *Lietuvos atgimimo istorijos studijos*, kn. 5, 1993, Vilnius, p. 8–49.

¹⁹ Pažymėjimo originalas saugomas: CVIA, f. 380, ap. 122, b. 11, l. 250.

²⁰ Ksaveras Kanapackis (1813–1866) – leidėjas, keletą S. Daukanto knygelių išleidęs ir savo lėšomis.

²¹ Egidijus Aleksandravičius, *Kultūrinis sąjūdis Lietuvoje 1831–1863*, Vilnius, 1989, p. 75.

²² *Ten pat*, p. 76.

²³ *Ten pat*, p. 85–86.

²⁴ *Ten pat*, p. 86.

²⁵ *Ten pat*, p. 58.

²⁶ Antanas Tyla, „Motiejaus Valančiaus laišakai Adomui Zavadskiui“, *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai*, 1960, t. 11 (1): *Literatūra*, p. 98.